

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Juraj Kredátus

Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 2

2013

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

OBČIANSKA NÁUKA
v školskom vzdelávacom programe ISCED 2

Juraj KREDÁTUS

Bratislava 2013

OBSAH

Úvod	5
1 Právne normy v regionálnom školstve (základné školy) a občianska náuka	6
2 Školský vzdelávací program, učebné osnovy, tematické výchovno-vzdelávacie plány	8
3 Námety na realizáciu vyučovacej hodiny z občianskej náuky ISCED 2	14
4 Niektoré inovačné metódy vyučovania občianskej náuky	31
5 K problematike ľudských práv (učebný text)	36
Záver	53
Zoznam bibliografických odkazov	54

Úvod

Vzdelávací proces v základných školách v Slovenskej republike prebieha v súlade so Štátnym vzdelávacím programom ISCED 2, v rámci ktorého patrí občianska náuka k predmetom, ktoré sú súčasťou vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť* (dejepis, geografia, občianska náuka).

Úlohou občianskej náuky v príslušnej vzdelávacej oblasti je formovanie mladých ľudí so snahou uchovať kontinuitu tradičných hodnôt našej spoločnosti a zároveň v súlade s aktuálnymi integračnými procesmi v Európe a vo svete. Občianska náuka vedie k vytváraniu vlastenectva a národnej hrdosti v kontexte európanstva a multikulturalizmu. Žiaci sa oboznamujú s najvýznamnejšími spoločenskými javmi a procesmi, ktoré sa premietajú do ich každodenného života, učia sa vnímať svet integrujúco vo vzájomnom vzťahu rodiny – komunity – národa – štátu – medzinárodných spoločenských vzťahov.

Občianska náuka v základnej škole zároveň otvára priestor na kultivovanie individuálnych a spoločenských spôsobilostí, učí vidieť veci a javy vo vzájomných súvislostiach, ponúka argumenty, inšpiruje k tvorivému riešeniu otázok dôležitých pre vzdelanostnú spoločnosť. Podieľa sa na občianskom, intelektuálnom, kultúrnom, duševnom rozvoji žiakov. Dôležitosť občianskej náuky ako vyučovacieho predmetu spočíva najmä v tom, že napomáha formovať budúcu generáciu, pomáha orientovať sa pri riešení dôležitých otázok spoločenského, ako aj súkromného života. A všetky tieto kompetencie žiaci využijú vo svojom živote.

Metodická príručka ***Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 2*** preto reaguje na potrebu kontinuálneho vzdelávania učiteľov základných škôl v súlade so zákonom č. 317/ 2009 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Je vytvorená ako učebný zdroj k aktualizáčnemu programu kontinuálneho vzdelávania s totožným názvom, ktorého cieľom je nasmerovať učiteľa základnej školy k vytváraniu interných školských materiálov (v príručke uvádzame námety na vyučovacie hodiny) a k využívaniu inovačných metód vyučovania v zhode s platnou legislatívou a vytvoriť tak z občianskej náuky atraktívny a podnetný vyučovací predmet.

1| Právne normy v regionálnom školstve (základné školy) a občianska náuka

Občianska náuka je povinný vyučovací predmet v základných školách. Jej vyučovanie prebieha v súlade s koncepciou reformy školstva po roku 2008, ktorej cieľom je aktivizácia žiakov na vyučovacích hodinách, zavedenie inovatívnych metód do vyučovania, vyučovanie a vzdelávanie pre praktický život. Práve občianska náuka je tým predmetom, ktorý napomáha formovať mladého človeka, jeho občianske povedomie, napomáha budovať u žiaka pocit občianskej zodpovednosti a pomáha hľadať odpovede na mnohé otázky.

Vyučovanie občianskej náuky je formované viacerými všeobecne záväznými právnymi normami v rezorte školstva. Základnou normou je **zákon č. 245/2008 Z. z.** (zákon o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov – školský zákon), ktorý definuje viaceré princípy, z ktorých vychádza vzdelávanie a výchova v Slovenskej republike. Mnohé z týchto princípov je možné realizovať na hodinách občianskej náuky. Sú to napríklad princípy, ktorých cieľom je predchádzanie všetkým formám diskriminácie a segregácie, aktívna príprava na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášanlivosti, dôležitosť rovnosti muža a ženy, potreba priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými menšinami, výchova k náboženskej tolerancii, dôležitosť zákazu zneužívania informačných prostriedkov na narušovanie mravnosti alebo podnecovanie neznášanlivosti. Vzdelávanie v školách je zamerané na budovanie sociálnych kompetencií a občianskych kompetencií, podnikateľských schopností a kultúrnych kompetencií, posilňovanie úcty k rodičom a ostatným osobám, posilňovanie kultúrnych a národných hodnôt a tradícií štátu, posilňovanie ľudských práv, rozvíjanie a kultiváciu osobnosti žiaka. Z tohto vyplýva, že mnohé zo základných princípov vzdelávania a výchovy mladých ľudí je možné realizovať na hodinách občianskej náuky (ale napr. aj regionálnej výchovy a ďalších spoločenskovedných predmetov).

Ďalšou normou, resp. záväzným predpisom, ktorý reguluje vyučovanie občianskej náuky v základnej škole, je **Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike** a samozrejme **rámcové učebné plány pre základné školy a osemročné gymnáziá**, ktoré platia od roku 2011. V zmysle § 9 ods. (3) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov obsahujú iba údaj o minimálnej časovej dotácii pre jednotlivé predmety za celý stupeň vzdelávania. Z príloh štátneho vzdelávacieho programu (štandardy pred-

metov) bolo odstránené rozvrhnutie učiva jednotlivých predmetov do ročníkov. **Rozdelenie hodín a rozvrhnutie vzdelávacieho obsahu v ročníkoch je preto v kompetencii riaditeľa školy.** Školy, ktoré nepovažujú za potrebné zmeniť svoj školský vzdelávací program (ŠkVP), majú možnosť a právo pokračovať v doteraz platných školských vzdelávacích programoch, a teda platných učebných plánoch. Dôležitou zmenou od 1. septembra 2011 je odstránenie polhodinových týždňových dotácií (je však možné ich ponechať). Občianska náuka (ako vyučovací predmet vo vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť*) je v úzkom prepojení na vzdelávaciu oblasť *Človek a hodnoty* (etická a náboženská výchova), vzdelávaciu oblasť *Umenie a kultúra* (hudobná výchova, výtvarná výchova a výchova umením).

K ďalším právnym normám, ktoré regulujú vyučovanie občianskej náuky a všetkého, čo s jej vyučovaním v základných školách súvisí (napr. kvalifikačné predpoklady učiteľa občianskej náuky, priama vyučovacia povinnosť učiteľa...) patrí napríklad vyhláška **Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 320/2008 Z. z. o základnej škole v znení vyhlášky č. 224/2011 Z. z., metodický pokyn č. 22/2011 z 1. mája 2011 na hodnotenie žiakov základných škôl a ďalšie.**¹

Učiteľ občianskej náuky musí byť nielen vzdelaný a znalý problematiky, ktorá sa vyučuje v súlade s učebným plánom a štátnym vzdelávacím programom (ŠVP) určujúcim obsah vzdelávania (**štátny vzdelávací program – občianska náuka – vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť – príloha ISCED 2**), ale zároveň musí byť učiteľom, ktorý je uvedomelý, spoločensky angažovaný, musí mať jasný postoj k udalostiam, ktoré ovplyvňujú spoločenský a politický život. Učiteľ občianskej náuky sa musí stať pre žiakov pozitívnym vzorom. Musí vnímať občiansku náuku nielen ako vyučovací predmet, ale aj ako možnosť vytvárať z mladých ľudí osobnosti so záujmom o veci verejné.

¹ Pozri napr. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [online]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/203-sk/legislativa/>>. K problematike platnej školskej legislatívy v ISCED 2 pozri aj Kredátus, J.: Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 2 [online]. Dostupné na internete: <http://www.mpc.edu.sk/library/files/j._kred_tus_dejepis_v__kvp_isced_2.pdf>.

2| Školský vzdelávací program, učebné osnovy, tematické výchovno-vzdelávacie plány

Pri tvorbe školského vzdelávacieho programu pre príslušnú základnú školu je vždy najpriateľnejšie vychádzať z odporúčaných materiálov prijatých ministerstvom školstva, ako je metodika tvorby školského vzdelávacieho programu a samozrejme prílohy štátneho vzdelávacieho programu pre jednotlivé povinné predmety, ktoré sa vyučujú v základných školách.

Školský vzdelávací program si vytvára každá škola podľa svojich podmienok a svojej profilácie. ŠkVP sa stáva po schválení príslušnými samosprávnymi orgánmi školy záväzným vzdelávacím programom. Je prejavom pedagogickej autonómie školy a vyjadrením potrieb školy. Školský vzdelávací program je v školách vytváraný na základe profilácie školy, jej podmienok, regionálneho umiestnenia, štruktúry žiakov, ale v neposlednom rade aj na základe požiadaviek komunity, ktorá v oblasti, kde sa škola nachádza, žije a pracuje. Práve školský vzdelávací program „identifikuje“ školu ako jedinečný a neopakovateľný systém, ktorý je iný ako systém inej školy. Zodpovedne a realisticky spracovaný školský vzdelávací program umožňuje základnej škole stať sa v regióne atraktívnym prvkom vzdelávacieho systému a mať dostatok žiakov. Tvorba školského vzdelávacieho programu v kontexte štátneho vzdelávacieho programu a s tým súvisiace postavenie občianskej náuky vo vyučovacom procese sú ovplyvnené možnosťami, ktoré ponúka príslušný štátny vzdelávací program a samotná profilácia školy.

Práve snaha príslušných štátnych orgánov, ktoré koordinujú vzdelávací proces v základných školách (napr. Štátny pedagogický ústav, Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, Štátny inštitút odborného vzdelávania, Metodicko-pedagogické centrum), o aktualizáciu a modernizáciu vzdelávania na Slovensku **viedla k vytvoreniu štátneho vzdelávacieho programu na troch hlavných princípoch:**

- 1) **dvojúrovňový model tvorby vzdelávacích programov** (v našom prípade Štátny vzdelávací program pre druhý stupeň základných škôl ISCED 2 a školské vzdelávacie programy),
- 2) **vzdelávanie zamerané na cieľ, ktorým je rozvoj kľúčových spôsobilostí a výstupov žiaka** (teda praktické vedomosti a zručnosti),
- 3) **vyčlenenie základného (minimálneho) učiva, teda toho, čo je koordinované a určené štátnym vzdelávacím programom a pre všetky školy povinné.**

Tieto tri princípy sú zárukou toho, že vzdelávanie je realizované novými metódami so zameraním na rozvíjanie tvorivosti žiakov.

Prvý princíp: *dvojúrovňový model tvorby vzdelávacích programov* definuje postavenie štátneho

vzdelávacieho programu a školského vzdelávacieho programu. Štátny vzdelávací program je hierarchicky najvyšší programový dokument výchovy a vzdelávania. Obsahuje všeobecné ciele a požiadavky vzdelávania (základné učivo), ktoré sa vzťahujú na obsah a kľúčové spôsobilosti.

Vytvorením školského vzdelávacieho programu preberá škola časť zodpovednosti za voľbu obsahu a cieľov vzdelávania. Tu nastáva možnosť využitia voliteľných hodín na posilnenie občianskej náuky (v ŠVP je stanovený počet „povinných“ hodín občianskej náuky na 4 hodiny, čo je absolútne nepostačujúce). ŠVP (napr. pre školy s vyučovacím jazykom slovenským) umožňuje však aplikovať až 31 hodín voliteľných predmetov, resp. so súhlasom rady školy až 46 hodín. Tu sa vytvára pre občiansku náuku priestor na optimálny počet vyučovacích hodín v školskom vzdelávacom programe, teda zvýšenie až na 10 hodín (možný variant – 5. ročník: 1 hodina, 6. ročník: 2 hodiny, 7. ročník: 2 hodiny, 8. ročník: 2 hodiny, 9. ročník: 3 hodiny).

Posilnenie občianskej náuky v základnej škole tak umožní plniť všetky úlohy a ciele, ktoré jej určuje ŠVP:

- a) prispieť k orientácii žiakov v rodinnom a školskom prostredí,
- b) viesť žiakov k poznávaniu svojej obce, regiónu, vlasti a Európskej únie,
- c) umožniť žiakom pochopiť seba samých a pomáhať im v ich socializačnom procese,
- d) učiť žiakov demokraticky myslieť a konať,
- e) pomôcť poznávať práva a povinnosti žiaka a obhajovať práva druhých,
- f) poskytnúť žiakom základné vedomosti z oblasti štátu a práva a viesť ich k aktívnej občianskej angažovanosti a umožniť žiakom pochopiť ekonomický život spoločnosti,
- g) podporiť u žiakov vedomie jedinečnosti a neopakovateľnosti každého človeka v spoločnosti,
- h) utvárať u žiakov vedomie vlastnej identity a identity druhých ľudí,
- i) podporiť u žiakov realistické sebapoznávanie a sebahodnotenie,
- j) učiť žiakov akceptovaniu vlastnej osobnosti a osobnosti druhých ľudí,
- k) viesť žiakov k aktívnemu občianstvu a osobnej angažovanosti,
- l) viesť žiakov k uvedomovaniu si práv a povinností, rešpektovaniu základných princípov demokracie a tolerance,
- m) viesť žiakov k vytváraniu pozitívnych vzťahov k opačnému pohlaviu v prostredí školy a mimo školy,
- n) umožniť žiakom rozpoznávanie stereotypných názorov na postavenie muža a ženy,
- o) viesť žiakov k získaniu základných vedomostí o ekonomickom fungovaní spoločnosti,
- p) uplatňovať vhodné komunikačné prostriedky na vyjadrovaní vlastných myšlienok, citov, názorov a postojov,
- q) viesť žiakov k obhajovaniu vlastných postojov a k primeranému obhajovaniu svojich práv,
- r) vytvárať schopnosť využívať ako zdroj informácií rôzne verbálne a neverbálne texty spoločenského a spoločenskovedného charakteru,
- s) rešpektovať a uplatňovať mravné princípy a pravidlá spoločenského spolunažívania a prebrať zodpovednosť za vlastné názory, správanie a dôsledky konania.

Druhý princíp: **vzdelávanie zamerané na cieľ** znamená, že obsah vzdelávania je vybraný tak, aby

bolo jasne určené, prečo sa dané učivo nachádza vo vzdelávacom programe, ako prispieva k rozvoju kľúčových spôsobilostí. Dôležité je neskĺznuť do pragmatizmu, **je potrebné mať na zreteli aj využitie v rámci celoživotného vzdelávania.** Neznamená to upustenie od požiadaviek na vedomosti a zručnosti, ktoré by znamenalo zníženie kvality vzdelávania. Naopak, snahou štátneho vzdelávacieho programu je efektívnejšie vzdelávanie s určitým cieľom. ŠVP naďalej okrem kognitívneho prístupu k vzdelaniu nezanedbáva ani výchovnú zložku vzdelávania a rozvoj pamäti. Práve zanedbávanie afektívnej a psychomotorickej zložky vzdelávania v základných a stredných školách v oblasti všeobecnovzdelávacích predmetov a dôraz na kognitívnu časť vzdelávania viedlo k obrovským nedostatkom vo výchove a vzdelávaní. Výsledkom je nezáujem mladých ľudí o veci verejné, čo sa môže negatívne prejavíť na stave spoločnosti v budúcnosti. Je však potrebné aplikovať vo vyučovaní nové metódy a formy v zmysle reformy z roku 2008 – vychovávať a vzdelávať „pre život“, teda tak, aby sa tento možný problém podarilo odvrátiť.

Tretí princíp: **vyčlenenie základného (minimálneho) učiva** (občianskej náuky), teda toho, čo je koordinované a určené štátnym vzdelávacím programom a je pre všetky školy povinné. **V školskom vzdelávacom programe je potrebné upraviť minimálny obsah tak, aby sa rozvíjali kľúčové spôsobilosti v súlade so stanoveným profilom absolventa ZŠ. Tvorba školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) musí byť úlohou celého pedagogického zboru, preto je veľmi potrebná tímová práca.** Práve kolektívna tvorba ŠkVP umožňuje slobodne formulovať názory a predstavy učiteľov o najvhodnejšej forme výchovy a vzdelávania v škole a vzájomne prepojiť ich snahu o spoločný cieľ, teda o to, aké spôsobilosti má mať absolvent danej školy. Na dosiahnutie výsledného efektu treba zvoliť vhodné stratégie, premyslenú koncepciu spoločného pôsobenia na žiakov, rodičov a pod. **V ŠkVP musia byť zakotvené pravidlá hodnotenia žiakov a autoevalvácie školy. Je to nevyhnutné vzhľadom na zvyšovanie kvality vzdelávania v škole, posudzovanie podielu každého pedagóga na plnení spoločných zámerov.** ŠkVP má veľmi dôležitú úlohu v rámci propagácie školy, lebo jej profiláciou podľa požiadaviek a záujmov žiakov a ich rodičov, podľa podmienok v regióne a požiadaviek trhu práce umožní pružne reagovať na konkrétnu situáciu a škola sa stane v plnom zmysle slova službou verejnosti.

Štátny vzdelávací program ISCED 2 má štyri typy rámcového učebného plánu. Najčastejšie realizovaným ŠVP je *Štátny vzdelávací program ISCED 2 pre školy s vyučovacím jazykom slovenským* (škôl s vyučovacím jazykom slovenským je viac ako 95 %). **ŠVP neurčuje jednoznačne, v ktorom ročníku a v akom rozsahu sa vyučuje jednotlivý vyučovací predmet a s akým obsahom. Dôležité je viesť vzdelávací a výchovný proces tak, aby boli na konci vzdelávania ISCED 2 dosiahnuté cieľové kompetencie absolventa základnej školy.**

Pozrime sa na najčastejšie využívaný ŠVP v základných školách (škola si ho upravuje podľa svojich špecifických podmienok). Jednoznačne môžeme konštatovať, že na rozdiel od deklarovaného „*vzdelávania pre praktický život*“ je to „*opätovne teoretické vzdelávanie s prevahou prírodovedných predmetov*“, kde je postavenie všeobecnovzdelávacích predmetov nedostatočné. Štátny vzdelávací program ISCED 2 jednoznačne preferuje prírodovedné vzdelávanie žiakov základných škôl: vyučovacích

hodín prírodovedných je 39 (fyzika, chémia, matematika, biológia, geografia) a vyučovacích hodín spoločenskovedných predmetov je 21. Autori ŠVP teda nedávajú všeobecnovzdelávacím predmetom rovnaký priestor, hoci pre budúcnosť krajiny sú dôležité aj predmety spoločenskovedné a praktické. Je potrebné formovať občianske postoje a spoločenskovedné vzdelanie v ZŠ, pretože žiaci:

- sú budúci voliči a budúci volení zástupcovia občanov, teda tí, ktorí budú rozhodovať o krajine (občianska náuka, dejepis, etická výchova),
- sú budúci rodičia, ktorí budú zodpovední za výchovu svojich detí (občianska náuka, biológia),
- budú potrebovať pre svoj aktívny život aktívnu prácu s IKT (informatika),
- sa musia vedieť orientovať na pracovnom trhu, vedieť si aktívne hľadať uplatnenie a prácu (svet práce, občianska náuka),
- musia vedieť aktívne komunikovať – výchova k aktívnej verbálnej aj neverbálnej komunikácii (občianska náuka, jazyky atď.)

Žiaci môžu ďalej rozvíjať svoje profesijné zručnosti a špecializáciu na stredných a vysokých školách, kde sa už problematike všeobecného vzdelávania nevenuje taká pozornosť ako v základných školách.²

Cieľom vzdelávania v základných, ale aj stredných školách (kde má nezastupiteľné miesto práve občianska náuka) by mala byť výchova človeka, ktorý je jazykovo zdatný, zaujíma sa o veci verejné, vie aktívne pracovať s informačnými technológiami, orientovať sa vo svete a vo svete práce. Vždy je potrebné klásť dôraz na tieto aspekty „vzdelanostnej ekonomiky“ v súlade s požiadavkami globalizácie a zároveň v súlade s mnohými požiadavkami a smernicami EÚ. Práve ľudia, ktorí sa aktívne zaujímajú o veci verejné, sú hybnou silou spoločnosti a svojím postojom môžu zabrániť tomu, aby dochádzalo v spoločnosti k regresu, resp. spomaleniu vývoja krajiny. Vzdelaný človek najmä v oblasti „aktívneho prístupu k veciam verejným“ je budúcnosťou krajiny. Na tieto myšlienky sa však často zabúda.

Napriek nedostatkom ŠVP ISCED 2 aktívne využitie voliteľných hodín (31 – 46 hodín) umožňuje školám korigovať deficit vzdelávania v spoločenskovednej oblasti posilnením hodinovej dotácie napr. občianskej náuky a dejepisu spolu s prehĺbením kvalitatívneho, ako aj kvantitatívneho obsahu predmetu. To si však vyžaduje kompletnú premenu školského vzdelávacieho programu, školského učebného plánu, učebných osnov jednotlivých predmetov, čo sa nie vždy stretáva s pochopením vedenia školy.³ Nezastupiteľnú úlohu zohráva tlak rodičov, rady školy a ďalších organizácií, ktoré spolupracujú s vedením školy a jej zriaďovateľom pri definovaní priorít a orientácie školy v prostredí konkurencie ďalších základných škôl v regióne. Jednou z možností posilnenia spoločenskovedného vzdelávania je možnosť pretvorenia školského vzdelávacieho programu. V nasledujúcej časti uvádzame príslušný rámcový učebný plán pre školy s vyučovacím jazykom slovenským (ako súčasť ŠVP ISCED 2) a možný „alternatívny“ školský vzdelávací program s posilnením spoločenskovedného vzdelávania.

Štruktúra školského vzdelávacieho programu

² Pozri napr. štátne vzdelávacie programy pre stredné odborné školy platné od 1. 9. 2013 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.siov.sk/statne-vzdelavacie-programy-platne-od-192013/21652s>>.

³ K problematike školských vzdelávacích programov ISCED 2, učebných osnov v ISCED 2, tematických výchovno-vzdelávacích plánov v ISCED 2 pozri napr. Kredátus, J.: Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 2 [online]. Dostupné na internete: <http://www.mpc.edu.sk/library/files/j._kred_tus_dejepis_v_kvp_isced_2.pdf>.

A. Všeobecné údaje: názov vzdelávacieho programu, predkladateľ ŠkVP, zriaďovateľ školy, platnosť dokumentu (od), charakteristika školy – veľkosť, umiestnenie a pod.

B. Charakteristika školského vzdelávacieho programu: stratégia školy, vymedzenie cieľov školy, stupeň vzdelania, ktorý sa dosiahne absolvovaním školského vzdelávacieho programu (napr. ISCED 1, ISCED 2, ISCED 3A, ISCED 3C), zameranie, resp. profilácia školy, profil absolventa, organizácia prijímacieho konania, organizácia maturitnej skúšky, vzdelávacie stratégie, **školský učebný plán (t. j. určenie hodinovej dotácie predmetov – občianska náuka), učebné osnovy predmetov (občianska náuka)**, metódy vyučovania, organizácia vyučovania, vyučovací jazyk, personálne zabezpečenie, materiálne a priestorovo-technické podmienky, zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri výchove a vzdelávaní, vnútorný systém hodnotenia a klasifikácie žiakov, vnútorný systém kontroly a hodnotenia zamestnancov školy, požiadavky na kontinuálne vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov, podmienky na vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Rámcový učebný plán pre základné školy

s vyučovacím jazykom slovenským (ISCED 2)

Vzdelávacia oblasť	Vyučovací predmet	Počet hodín v 5. – 9. ročníku ZŠ
Jazyk a komunikácia	Slovenský jazyk a literatúra	23
	Prvý cudzí jazyk	15
	Druhý cudzí jazyk	4
Počet hodín: 42		
Človek a príroda	Fyzika	5
	Chémia	4
	Biológia	5
Počet hodín: 14		
Človek a spoločnosť	Dejepis	6
	Občianska náuka	4
	Geografia	5
Počet hodín: 15		
Človek a hodnoty	Etická výchova/náboženská výchova/náboženstvo	4
Počet hodín: 4		
Matematika a práca s informáciami	Matematika	19
	Informatika	2
Počet hodín: 21		
Človek a svet práce	Svet práce	1
	Technika	1
Počet hodín: 2		
Umenie a kultúra	Hudobná výchova	3
	Výtvarná výchova	3
	Výchova umením	1
Počet hodín: 7		
Zdravie a pohyb	Telesná a športová výchova	10
Počet hodín: 10		
Povinné hodiny spolu		115
Voliteľné hodiny		31
Počet hodín spolu		146

„Alternatívny“ učebný plán pre základné školy

s vyučovacím jazykom slovenským (ISCED 2) s posilnením spoločenskovedného vzdelávania

Vzdelávacia oblasť	Vyučovací predmet	Počet hodín v 5. – 9. ročníku ZŠ
Jazyk a komunikácia	Slovenský jazyk a literatúra	23
	Prvý cudzí jazyk	15
	<i>Druhý cudzí jazyk</i>	10
Počet hodín: 48		
Človek a príroda	Fyzika	5
	Chémia	4
	Biológia	5
Počet hodín: 14		
Človek a spoločnosť	<i>Dejepis</i>	12
	<i>Občianska náuka</i>	12
	Geografia	5
Počet hodín: 27		
Človek a hodnoty	Etická výchova/náboženská výchova/náboženstvo	4
Počet hodín: 4		
Matematika a práca s informáciami	Matematika	19
	<i>Informatika</i>	8
Počet hodín: 27		
Človek a svet práce	<i>Svet práce</i>	4
	<i>Technika</i>	2
Počet hodín: 6		
Umenie a kultúra	Hudobná výchova	3
	Výtvarná výchova	3
	Výchova umením	1
Počet hodín: 7		
Zdravie a pohyb	Telesná a športová výchova	10
Počet hodín: 10		
Povinné hodiny spolu		115
Voliteľné hodiny		28
Počet hodín spolu		143

3| Námety na realizáciu vyučovacej hodiny z občianskej náuky ISCED 2

NÁMET 1

Tematický celok: Základné práva a slobody občana SR

Téma: Ľudské práva a Ústava Slovenskej republiky

Ročník: ôsmy ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívny:** vymenovať 6 základných ľudských práv v súlade s *Ústavou Slovenskej republiky* (Hlava 2),
- **afektívny:** zaujať postoj k problematike práva na život, slobody prejavu, slobody zhromažďovania, slobody združovania,
- **psychomotorický:** poskladať a zlepiť rozstrihaný text (na jednotlivé vety) preambuly Ústavy SR podľa vzoru na stene triedy/učebne.

Metódy a formy: motivačný rozhovor, riadený rozhovor, práca vo dvojiciach, riešenie úloh, práca s interaktívnou tabuľou (IT), práca s dokumentom, skupinová práca, diskusia.

Pomôcky: skrátená verzia *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*, štátne symboly SR, text štátnej hymny SR, papier, fixky, interaktívna tabuľa, obrázky, kartičky, text preambuly *Ústavy SR*, nožnice, lepidlo.

EVOKÁCIA

Motivácia: *Ako si vysvetľujete tieto výroky?*

Žiaci pracujú vo dvojiciach. Ťahajú si z košíka kartičky, na ktorých sú napísané výroky. Ich úlohou je prečítať si ich a vyznačené slová nahradiť určeným synonymom. Vyberajú z možností:

- a) právo občana = možnosť, alebo
- b) povinnosť občana = nutnosť.

Po krátkej úvahe svoje stanovisko prezentujú pred spolužiakmi na interaktívnej tabuli.

„Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“

- **Môžem** vlastniť nejaký majetok, ale **musím** sa správať tak, aby som neohrozil majetok iného.
- **Mám právo** na osobnú slobodu, teda mám **povinnosť** neohrozovať slobodu iného.
- **Môžem** dýchať čistý vzduch, užívať čistú vodu, životné prostredie, ale **nesmiem** ho znečisťovať.
- **Mám právo** na zachovanie vlastnej dôstojnosti, a preto svojím správaním **nesmiem** ponižovať iného človeka.

Vedomostné cvičenia:

Na interaktívnej tabuli zobrazíme mapu SR. Žiaci na nej vyznačia hlavné mesto, krajské mestá a mesto, v ktorom sa nachádza ich škola.

Žiaci na pripravenej mape SR vyznačia Bratislavu – hlavné mesto SR a po krátkej diskusii o štátnej moci ich vyzveme, aby sa zamysleli nad nasledujúcimi otázkami a svoje stanovisko prezentovali pred spolužiakmi ústne a na interaktívnej tabuli.

Námety na otázky:

Ako sa nazýva základný zákon každého moderného štátu?

Aký význam má *Ústava Slovenskej republiky* pre jej občanov?

Ako sa volá slávnostné vyhlásenie v úvode *Ústavy SR* (vyjadruje základné myšlienky)?

Skupiny predstavia výsledky svojej práce pred triedou.

UVEDOMENIE

Aktivita na rozvoj vizuálnej pamäti:

K znázorneným symbolom štátu žiaci priradia správne pomenovania: štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať, štátna hymna:

- obrázok štátnej vlajky,
- obrázok štátnej pečate,
- obrázok štátneho znaku,
- štátna hymna (slová).

Aktivita na rozvoj komunikačných a manuálnych zručností:

Žiaci pracujúci v skupinách majú za úlohu poskladať rozstrihaný text preambuly podľa návodu znázorneného na interaktívnej tabuli. Vybraný člen skupiny na záver prečíta správne znenie textu.

Koliesko práv (informácií):

Žiakom v skupinách rozdáme zjednodušenú *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv*.

Skupiny dostanú dve ukážky z dodržiavania ľudských práv (výstrižky z novín a časopisov súvisiace s preberanou témou).

Úlohy:

S ktorými ľudskými právami ste sa v jednotlivých ukážkach stretli? Vymenujte ich.

Zistite a vypíšte, ktoré ľudské práva boli porušené.

Navrhните riešenie na odstránenie porušovania a na podporu ľudských práv.

Námety na otázky:

Prečo je dôležitá deklarácia práv?

Ktoré ľudské práva sa často porušujú?

Stretávate sa s porušovaním aj u nás?

Skupiny predstavia výsledky svojej práce pred triedou.

REFLEXIA

Dramatizácia príbehu:

Požiadame účastníkov, aby sa zhostili rolí v pripravenej krátkej scénke konkrétneho incidentu. Ostatní účastníci budú pozorovatelia. Scénku môžeme občas prerušiť a požiadať divákov o ich pripomienky a návrhy na jej ďalšie pokračovanie. Ďalšou možnosťou je, že účastníci priamo zasiahnu, pričom niektorý z nich preberie určitú rolu a pokračuje v scénke podľa vlastného uváženia.

Scénka: v dopoludňajších hodinách bežného pracovného dňa pošle otec 13-ročného syna (žiaka) do obchodu na nákup potravín vrátane alkoholických nápojov a tabakových výrobkov. Predavačka ho údajne pri výdaji peňazí ukrátila. Vzápätí prišiel otec spolu so svojím synom riešiť tento incident.

Úloha:

Povedzte, či niekto zo zúčastnených porušil zákon?

Ak áno, ktorý zákon (prípadne viac zákonov) bol porušený?

Žiaci zapisujú odpovede na IT, spoločne s učiteľom ich analyzujú, učiteľ prácu žiakov iba koordinuje a koriguje.

Aktivita na overenie úrovne reprodukcie štátnej hymny:

Na záver si všetci spolu zaspievame štátnu hymnu SR (sledujeme, či všetci žiaci ovládajú text).

NÁMET 2

Tematický celok: Základné práva detí

Téma: Dohovor o právach dieťaťa

Ročník: ôsmy ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívny:** vymenovať minimálne päť práv detí na základe *Dohovoru o právach dieťaťa*,
- **afektívny:** uvedomiť si ochranu svojho zdravia a predchádzať chorobám zdravým životným štýlom,
- **psychomotorický:** vytvoriť plagát s právami a povinnosťami žiaka.

Metódy a formy: motivačný rozhovor, vzájomná spolupráca, riadený rozhovor, riešenie úloh, práca s IT, práca s učebnicou, práca s dokumentom, skupinová práca, diskusia, brainstorming, prezentácia v programe *PowerPoint*.

Pomôcky: *Všeobecná deklarácia ľudských práv* – dokument, *Dohovor o právach dieťaťa* – dokument, papier, fixky, interaktívna tabuľa, obrázky, nožnice.

EVOKÁCIA

Motivácia: Strom práv

Žiaci pracujú v skupinách. Na tabuli sú uvedené rôzne ľudské práva, z ktorých vytvoria strom práv. Ich úlohou je umiestniť práva odspodu stromu (od kmeňa) po jeho korunu podľa ich dôležitosti. Ponuku práv budú mať k dispozícii ako zdroj informácií.

Úloha:

- a) vytvoriť hierarchiu práv zdola hore,
- b) prezentovať svoj strom práv,
- c) formulovať kritériá, podľa ktorých postupovali.

Na záver sa spoločne zamyslíme, prečo sú najdôležitejšie práva na strome dole a najmenej dôležité v korune stromu.

Aktivita na analýzu témy o zdravotnej starostlivosti:

Učiteľ priebežne sleduje prácu jednotlivých skupín, usmerňuje ju. Upriami pozornosť na práva týkajúce sa zdravia. Formou prezentácie v programe *PowerPoint* im premietne situácie na túto tému. Po jej skončení vyzve žiakov, aby zaujali k prezentovanej téme stanovisko. Zaznamenáva na interaktívnej tabuli všetky nápady, postrehy a pripomienky, nerozlišuje ich na správne alebo nesprávne. Žiaci môžu aktívne zasahovať do priebehu projektu, ovplyvňovať jeho ciele, výsledné produkty (prezentácia na tému zdravie).

UVEDOMENIE SI VÝZNAMU

Dôležité alebo nedôležité?

Detské práva vychádzajú z potrieb detí. Žiaci dostanú zjednodušenú verziu *Dohovoru o právach dieťaťa*.

Úlohy:

- žiaci si pripraví zoznam vecí, ktoré potrebujú všetky deti na celom svete, aby boli šťastné, veselé a zdravé,
- rozdelia ich podľa toho, ktoré sú veľmi dôležité a ktorých by sa z nejakých dôvodov dokázali vzdať. Skupina predstaví výsledky svojej práce pred triedou.

Otázky:

Prečo je dôležité zabezpečiť deťom ich práva?

Myslíte si, že deti na celom svete majú všetky tieto práva?

Čo by sa stalo, keby vám odobrali právo na zdravie?

Aktivita: Som dieťa práva?

Skupiny dostanú vnútorný poriadok školy a zisťujú, ktoré práva v školskom poriadku sú uvedené aj v *Dohovore o právach dieťaťa* (môžu ich napísať alebo nakresliť).

Skupina predstaví výsledky svojej práce pred triedou.

Otázky:

Je školský poriadok v súlade s *Dohovorom o právach dieťaťa*?

Čo by ste zmenili v školskom poriadku a prečo?

REFLEXIA

Aktivita: Vytvorme si školský poriadok

Postup:

- vytvoríme štyri skupiny žiakov,
- dve skupiny napíšu práva žiakov,
- dve skupiny napíšu povinnosti žiakov,
- učiteľ priebežne sleduje prácu žiakov v skupinách,
- po skončení napíšeme na spoločný plagát nový školský poriadok.

Diskusia:

Bolo ťažké vybrať najdôležitejšie práva a povinnosti?

Vyjadrenie pocitov a zážitkov.

Rozlíšenie a určenie, ktoré práva a povinnosti boli porušené.

Zistenie, že práva a povinnosti sú obsiahnuté aj v našom školskom poriadku.

Ktoré práva a povinnosti ste mali zhodné?

Ktoré práva a povinnosti sa rozchádzali?

Zhrnutie poznatkov z vyučovacej hodiny.

NÁMET 3

Tematický celok: Ľudské práva a utečenci

Téma: Postavenie utečencov na Slovensku

Ročník: deviaty ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívny:** vysvetliť pojmy utečenec, azylový dom, migrácia, emigrácia, imigrácia, azyl,
- **afektívny:** vážiť si veci všedného dňa a uvedomiť si, že nie sú samozrejmou,
- **psychomotorický:** nakresliť na slepú mapu Slovenska krajiny, ktoré hraničia so Slovenskom, schengenskú hranicu a miesta, kadiaľ k nám prechádzajú utečenci.

Metódy a formy: motivačný rozhovor, výklad, vzájomná spolupráca, riadený rozhovor, riešenie úloh, práca na interaktívnej tabuli, práca s učebnicou, práca s dokumentom, skupinová práca, diskusia, brainstorming, prezentácia v programe *PowerPoint*.

Pomôcky: *Všeobecná deklarácia ľudských práv* – dokument, papier, fixky, interaktívna tabuľa, obrázky, kartičky, nožnice, fotografie.

EVOKÁCIA

Motivácia:

Na úvod dostanú žiaci tri fotografie z propagačného materiálu nadácie *Človek v ohrození*:

- obrázok podvyživeného dieťaťa – hladomor,
- obrázok detských vojakov – zneužívanie detí na boj v občianskych vojnách,
- obrázok utečeneckého tábora – utečenci opúšťajú svoju rodinu a rodičov.

Vyzveme žiakov, aby vyjadrili, čo vidia, aké majú pocity. Motivačným rozhovorom ich nabudíme na citlivú tému, ktorú budeme na vyučovacej hodine analyzovať, hodnotiť. Vhodná je krátka informácia o Všeobecnej deklarácii ľudských práv.

UVEDOMENIE SI VÝZNAMU

Dramatizácia príbehu: „Na svete nie som sám“

Žiakom vysvetlíme, že budú hrať roly a situácie, v ktorých skupina utečencov opúšťa svoje domovy a snaží sa nájsť útočisko v inej krajine. Ak je to možné, v miestnosti vypneme svetlo, otvoríme okná a poveríme jedného žiaka prečítaním textu: „Je tmavá, chladná a daždivá noc, nachádzame sa na hraničnom priechode medzi krajinami X a Y. Do krajiny Y prichádza veľká skupina utečencov z vojnou postihutej krajiny X. Sú hladní, vysilení a je im zima. Majú veľmi málo peňazí a okrem cestovných pasov nemajú žiadne doklady. Migrační úradníci krajiny Y majú rozdielne názory: niektorí by ute-

čencom umožnili vstup do krajiny, iní sú proti. Utečenci sú zúfalí a snažia sa rôznymi argumentmi úradníkov presvedčiť.“ Žiakov rozdelíme na rovnaké skupiny:

- skupina „utečencov“ z krajiny X,
- skupina „migračných úradníkov“,
- pozorovatelia.

„Utečencom“ a „migračným úradníkom“ rozdáme kartičky s textom rolí.

Počas hry učiteľ sleduje, či sa žiaci stotožnili s úlohou, ktorú dostali, alebo sa k nej postavili negatívne, prípadne nezainteresovane. Po skončení časového limitu cca 5 – 7 minút učiteľ zisťuje, čo si kto všimol, čo kto robil, akú činnosť okrem svojej vykonával. Výsledkom obvyčajne býva zistenie, že si málo všímame ľudí okolo seba.

REFLEXIA

Rozbor a vyhodnotenie

Všetkých aktérov vyzveme na diskusiu:

Majú utečenci právo na azyl?

Mal by mať štát právo odmietnuť utečencov?

Akým problémom musia utečenci čeliť, keď vstúpia do našej krajiny?

Ako by sa dali vyriešiť niektoré problémy utečencov v procese ich prijímania?

Súhlasíte so zákazom nosenia náboženských symbolov v školách?

Myslíte si, že by mal štát tolerovať moslimom ich náboženské sviatky, prípadne podporovať islam zo štátneho rozpočtu, ako je to v prípade väčšiny kresťanských cirkví?

Boli by ste za to, aby v blízkosti vášho bydliska otvorili utečenecký tábor či postavili mešitu?

Aké sú podľa vás príčiny teroristických útokov?

Mali by prisťahovalci rešpektovať všetky naše právne pravidlá, aj keby to bolo proti ich náboženskému presvedčeniu?

Čo sa dá a čo by sa malo v prvom rade urobiť, aby sa z ľudí nestávali utečenci?

Úlohy:

Ukážeme si plagát, na ktorom sú napísané ľudské práva (skrátaná verzia).

Prečítame úryvky z článku na ochranu utečencov v zmysle čl. 14 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*.

Žiaci tieto práva analyzujú.

Z výkresov vystrihujú kartičky s právami, usporadúvajú ich od najdôležitejších po najmenej dôležité.

Rozlíšenie a určenie, ktoré práva a povinnosti boli v hre porušené.

Zhrnutie poznatkov z vyučovacej hodiny.

Vyjadrenie pocitov a zážitkov.

S príchodom utečencov na Slovensko sa často spomínajú pojmy azyl, azylový dom, kriminalita, chudoba a pod. Učiteľ premietne žiakom formou prezentácie v programe *PowerPoint* situácie spojené s témou chudoba. Žiaci môžu aktívne zasahovať do projektu, ovplyvňovať jeho ciele a výsledné produkty.

NÁMET 4

Tematický celok: Multikulturalizmus v modernej spoločnosti

Téma: Kultúrna identita Rómov

Ročník: možné aplikovať v piatom až deviatom ročníku základnej školy

Ciele:

- **kognitívny:** vymenovať aspoň piatich známych rómskych umelcov, jedno rómske divadlo, vedieť, kde sa nachádza *Múzeum kultúry Rómov* na Slovensku,
- **afektívny:** neposudzovať ľudí len na základe zovňajška, rešpektovať ľudskú dôstojnosť,
- **psychomotorický:** znázorniť požadované úlohy na interaktívne tabuli, vedieť vyhľadať na mape Slovenskej republiky miesta s koncentráciou rómskeho etnika.

Metódy a formy: motivačný rozhovor, vzájomná spolupráca, riadený rozhovor, riešenie úloh, práca s IT, práca s knihou E. Lacková: *Rómske rozprávky*, skupinová práca, diskusia, brainstorming.

Pomôcky: ukážky rozhlasového a televízneho vysielania, portréty známych rómskych osobností, noviny a časopisy, E. Lacková: *Rómske rozprávky*, papier, fixky, interaktívna tabuľa.

EVOKÁCIA

Motivácia:

Na interaktívnej tabuli je znázornená mapa SR. Úlohou žiakov je vpísať do nej národnosti žijúce na Slovensku (Slovensko = Slováci, Maďari, Ukrajinci, Rusíni, Rómovia, Nemci, Číňania, Vietnamci, Rumuni atď.). Žiaci prezentujú poznatky o spoluobčanoch rôznych národností. Učiteľ prácu nehodnotí, ale koordinuje.

UVEDOMENIE SI VÝZNAMU

Aktivita: Rómovia a Nerómovia (resp. iné menšiny ako Maďari, Rusíni – Ukrajinci...)

Učiteľ vhodne motivuje žiakov rozhovorom o problémoch a prekážkach, s ktorými sa v živote stretávajú.

Rozdelí žiakov na skupiny, v ktorých budú riešiť problém pomocou kocky obsahujúcej nasledujúce inštrukcie k úlohám: **opíš, porovnaj, asociuj, analyzuj, aplikuj, argumentuj**.

Každá skupina rieši jednotlivé úlohy samostatne, ale v tom poradí, v akom hádže kockou (obrázok kocky z hry *Človeče...*).

1. **Opíš** Čo si myslíte, kto je Róm? Opíšte Róma.
2. **Porovnaj** Porovnajte Róma a Neróma. Čím sa odlišujú?
3. **Uvažuj** Porozmýšľajte, čo môžu mať Róm a Neróm spoločné.
4. **Analyzuj** Objasnite, prečo sa ich názory na seba navzájom odlišujú.
5. **Aplikuj** Uvedieme príklady spolunažívania zo života Rómov a Nerómov, príklady na nepriateľnosť niektorých Rómov.
6. **Argumentuj** Napíšte článok do školského časopisu, v ktorom zdôvodníte potrebu spolunažívania Rómov a Nerómov a potrebu spolunažívania všetkých ľudí bez ohľadu na národnosť a farbu pleti.

Učiteľ oboznámi žiakov s problémom, ktorý budú v skupinách riešiť. Vyzve ich, aby hľadali čo najoriginálnejšie riešenia. Po skončení práce žiaci pred všetkými prezentujú svoje riešenia. Učiteľ im vytvorí

priestor na diskusiu a výmenu názorov, do ktorej sa podľa potreby sám zapojí.

Rómsky literárny text: *O primášovi Barovi* (E. Lacková)

Multikultúrny a emocionálny cieľ:

Identifikovať znaky identity Rómov (romipen) prostredníctvom pozorovania spôsobu života a bývania rómskych postáv v rómskej rozprávke (paramisa).

Pomenovať rozdiely v bývaní a spôsobe života Rómov v minulosti a súčasnosti, porovnať ich s vlastným spôsobom bývania a života.

Naučiť sa akceptovať a tolerovať osobitosti spôsobu života iných ľudí, porozumieť im a komunikovať s nimi bez predsudkov.

Upriamiť pozornosť žiakov na citlivý a empatický postoj k životným podmienkam rómskych literárnych postáv i predstaviteľov rómskej minoritnej skupiny v reálnom živote, naučiť ich prekonávať predsudky voči nim.

Vyzvať žiakov, aby opísali chatrč. Na záver využiť obrazový materiál či médiá, aby žiaci empaticky vnímali neradostné podmienky života detí v biednych chatrčiach v rómskych osadách dodnes.

Učiteľ využije poznatky žiakov z bežného života, ich správanie v triednom kolektíve k spolužiakom (rómskym i nerómskym) alebo aktuálnu informáciu z médií o prejavoch netolerantnosti k ľuďom, ktorí sa odlišujú od majoritnej spoločnosti.

Učiteľ vysvetlí žiakom, že každý z nás je iný, každý sa narodil v podmienkach, ktoré si nevyberal, každý môže mať isté predsudky voči niekomu či niečomu.

REFLEXIA

Stratégia: *Vedte žiakov k tomu, aby študovali životopisy a prácu tvorivých ľudí*

- analyzujte črty osobnosti tvorivých ľudí,
- študujte podnety, ktoré vedú k tvorbe,
- študujte podmienky, za akých tvorili slávni ľudia,
- sledujte vzory.

Na domácu úlohu učiteľ zadá žiakom výskumné úlohy, riešením ktorých si osvoja a upevnia faktografické údaje o pôvode, minulosti a súčasnom živote Rómov. Stanoví im na to určitý čas (približne 2 týždne). Upozorní ich, že riešenia jednotlivých úloh budú prezentovať pred kolektívom, pričom spoločne sformulujú poznatky a pripravia ich do školského časopisu. Faktografické údaje vhodne doplnia fotografiami či vlastnými ilustráciami.

- Zistite, v ktorom storočí prichádzali predchodcovia dnešných Rómov na naše územie.
- Zistite, ktorý deň je pamätným dňom rómskeho holokaustu (*vyvražďovanie Rómov v koncentračných táboroch v období 2. svetovej vojny rokov 1939 – 1945*).
- Zistite, kde je umiestnený pamätník obetiam rómskeho holokaustu.
- Zistite, kedy a kde bolo založené prvé rómske profesionálne divadlo *Romathan* a aký je jeho repertoár pre deti a mládež.
- Zistite, odkedy vychádza jediné rómske periodikum – dvojtyždenník *Romano nevo lil/Rómsky nový list*.

- Zistite mená rómskych autorov, ktorí napísali pre deti básne a rozprávky.
- Zistite mená populárnych rómskych hudobníkov, spevákov, tanečníkov či iných talentovaných umelcov alebo umeleckých skupín.
- Zistite nejaké kuchárske špeciality z rómskej kuchyne.
- Zistite, aké zvyky a obyčaje si Rómovia vo svojej komunite dodnes uchovávajú.

Na záver si všetci prečítame známe rómske príslovia, ktoré charakterizujú rómsku menšinu:

- *Kto má rád len sám seba, nevie, čo je šťastie.*
- *Šťastný, kto sa vie smiať.*
- *Nikomu neubližuj – bolesť, ktorú spôsobíš, sa vráti do tvojho srdca.*
- *Zle je tomu, kto je chudobný, ešte horšie tomu, kto je sám.*

NÁMET 5

Tematický celok: Stereotypy a tolerancia

Téma: Tolerancia voči iným kultúram

Ročník: deviaty ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívny:** vedieť vysvetliť pojmy xenofóbia, intolerancia, rasová segregácia, apartheid, antisemitizmus, diskriminácia, rodová rovnosť,
- **afektívny:** schopnosť prejať empatiu a pozitívny vzťah k menšinám/iným kultúram,
- **psychomotorický:** precvičiť si rôzne modelové situácie/životné situácie.

Metódy a formy: motivačný rozhovor, práca vo dvojiciach, vzájomná spolupráca riadená diskusia, riešenie úloh, práca s interaktívnou tabuľou, skupinová práca, diskusia, brainstorming.

Pomôcky: papier, fixky, interaktívna tabuľa, obrázky, kartičky.

EVOKÁCIA

Motivácia:

Na interaktívnej tabuli je znázornená mapa SR. Úlohou žiakov je vpísať do nej pomenovania národností žijúcich na Slovensku. (Rusíni, Maďari, Nemci, Ukrajinci, Poliaci, Rumuni, Bulhari, Rómovia...). Žiaci prezentujú poznatky o spoluobčanoch rôznych národností. Učiteľ prácu nehodnotí, ale koordinuje.

UVEDOMENIE SI VÝZNAMU

Aktivita: *Čo vieme o našich spoluobčanoch inej národnosti?*

Žiaci pracujú vo dvojiciach. Majú pred sebou test s otázkami. Zakrúžkujú odpoveď, ktorá sa im javí ako správna. Rovnaký text sa nachádza aj na interaktívnej tabuli. Po časovom limite cca päť minút si dvojice testy navzájom vymenia. Správnosť hodnotia spolu s učiteľom na tabuli, kde sa vysvetlili správne odpovede.

Riadený rozhovor: Stereotypy a tolerancia

- Diskusia o predsudkoch a stereotypoch, ktoré má každý z nás.

- Hodnotenie iných národností na základe krátkej charakteristiky obrazu.
- Konfrontácia rôznych hodnôt a stereotypov žiakov.
- Kde sú limity našej tolerancie?

Priebeh hry:

Učiteľ rozdá žiakom zoznam cestujúcich. Vyzve ich, aby si predstavili, že cestujú vo vlaku z Medzilaboriec do Prahy.

Z krátkych opisov si žiaci musia vybrať troch cestujúcich do kupé a troch, s ktorými by za žiadnych okolností nechceli cestovať.

Žiaci vytvoria štvorčlenné skupiny a v nich prezentujú svoju voľbu. Skupina si zostaví vlastný zoznam želaných a neželaných osôb v kupé.

Jednotlivé skupiny prezentujú pred triedou svoje výsledky, ako aj priebeh rozhodovania a sporné body v diskusii v skupinách.

Riadená diskusia: Učiteľ kladie otázky zamerané na obsah témy

V diskusii si žiaci uvedomujú, čo všetko má vplyv na verejnú mienku. Jednotlivé názory môžu zapisovať na tabuľu. Zapisujú dôvody, ktoré viedli účastníka hry k výberu alebo odmietnutiu človeka. Diskutujú, ako takýto výber alebo odmietnutie môže ovplyvniť život jednotlivca a jeho možnosť zaradiť sa do spoločnosti.

Návod na doplňujúce otázky:

Každý z nás v sebe nosí stereotypy. Z čoho pramenia?

Boli ste už v realite v podobnej situácii ako v hre?

Ako by ste sa cítili v koži odmietnutého?

Čo ste schopní tolerovať?

Je pre vás prvý dojem dôležitý?

Je správne posudzovať ľudí podľa krátkeho opisu?

Môžeme na základe skúsenosti s jedným členom určitého etnika zovšeobecňovať?

Na základe tejto aktivity je možné vybrať 4 – 5 rozdielnych typov cestujúcich a dať žiakom za úlohu priradiť ku každému z nich tri negatívne a tri pozitívne charakteristiky.

REFLEXIA

Aktivita: Čože, ja a rasista?

Diskusie na uvedenú tému:

Kreslenie vlastného komiksu na tému *Moja kultúra* (ako by som predstavil našu kultúru) alebo písanie listu študentom inej kultúry na rovnakú tému.

Dramatizácia príbehu: žiaci zahrajú, ako by scénka (komiks) pokračovala ďalej, prípadne zahrajú iný príbeh na danú tému, alebo rovnaký príbeh zahrajú s iným textom.

Spojenie témy s vlastnou skúsenosťou a následná diskusia.

Názorová škála: žiaci zaujmú svoj názor na istú otázku alebo výrok.

Príklady:

- Prekážajú vám cudzinci na ulici?

- Chceli by ste mať za suseda Róma?
- Prenajali by ste byt Moslimovi?
- Viete si predstaviť, že váš priateľ/priateľka je z inej kultúry (černocho, Róm, Moslim atď.)?

Učiteľ jednotlivé odpovede nehodnotí, ale koriguje ich správnosť, jeho cieľom je, aby si žiaci zo stretnutia odniesli do bežného života čo najviac.

NÁMET 6

Tematický celok: Občiansky život ako proces formovania demokracie

Téma vyučovacej hodiny: Niet práv bez povinnosti a zodpovednosti

Ročník: deviaty ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívne:** vedieť vymenovať aspoň 7 ľudských práv – právo na život, sloboda prejavu, sloboda zhromažďovania, sloboda združovania, sloboda svedomia, právo na prácu, právo na vzdelávanie...,
- **afektívne:** rozvíjať rozumovú výchovu, vlasteneckú výchovu, výchovu k všeľudským hodnotám, rešpektovať ľudské práva, predchádzať porušovaniu práv a konfliktom, pochopiť svoje práva a zaujímať sa o práva druhých, spoznať cestu k uvedomenému občianstvu, občianskej angažovanosti,
- **psychomotorické:** pracovať (vedieť sa orientovať) s *Ústavou Slovenskej republiky*, *Deklaráciou práv dieťaťa* a *Dohovorom o právach dieťaťa*.

Druh vyučovacej hodiny: výkladovo-reproduktívny, kombinovaný, hodina výkladu a osvojovania nových vedomostí, hodina osvojovania zručností.

Vyučovacie metódy: vysvetľovanie, sokratovský rozhovor, brainstorming, diskusia, skupinová práca, zhrnutie poznámok učiteľom.

Vyučovacie prostriedky: slovo učiteľa, zápis na tabuľu, práca s kartičkami, prekopírovaný text *Deklarácie práv dieťaťa*, *Dohovoru o právach dieťaťa* na prácu v skupinách.

Medzipredmetové vzťahy: slovenský jazyk, dejepis, etická výchova, náboženská výchova.

Pomôcky: nastrihané kartičky práv a povinností, *Deklarácia práv dieťaťa*, *Dohovor o právach dieťaťa*.

Osnova nového učiva: *História Dohovoru o právach dieťaťa*

- Tri hlavné ciele:
 - potvrdiť deťom práva, ktoré sú v iných zmluvách všeobecne prijaté ako ľudské práva (napr. *Všeobecná deklarácia o občianskych a ľudských právach*),
 - posilniť niektoré základné práva človeka s ohľadom na osobité požiadavky a zraniteľnosť detí,
 - vypracovanie noriem v oblasti, ktoré sa zvlášť týkajú detí, napr. adopcia, základné vzdelanie, ochrana pred zneužívaním, zlým zaobchádzaním v rámci rodiny, ako aj poskytovanie výživného.
- *Dohovor o právach dieťaťa* sa opiera o štyri hlavné princípy: antidiskriminácia, najlepší záujem dieťaťa, právo na zachovanie života a vývin, právo na účasť.
- *Dohovor o právach dieťaťa* obsahuje 41 článkov. Za závažný považujeme 3. a 5. článok. 3. článok zdôrazňuje, že záujmy dieťaťa musia byť prvoradé „pri akomkoľvek konaní týkajúcom sa detí.“

- Organizácia na ochranu detí – UNICEF.

Štruktúra vyučovacej hodiny:

1. **Organizačná časť:** zápis učiva do triednej knihy, zápis chýbajúcich žiakov.
2. **Oznámenie cieľa vyučovacej hodiny:** cieľom vyučovacej hodiny bude spoznať svoje práva, ale aj ich súvislosť s povinnosťami.
3. **Motivácia:** obrázky zobrazujúce práva detí (žiaci vo dvojiciach majú napísať, aké práva sú zobrazené na obrázkoch).
4. **Prezentácia nového učiva:**

- opakovací rozhovor

Zadanie: metódou opakovacieho rozhovoru žiaci vymenujú, aké práva sú uvedené v *Deklarácii práv dieťaťa*. Uvedú dátum jej prijatia.

- vysvetľovanie podľa osnovy

Spolu s právami idú ruka v ruke aj povinnosti. Pokiaľ chceme, aby naše práva boli rešpektované, musíme aj my dbať na plnenie svojich povinností. Majme na pamäti, že v živote spoločnosti tieto dva pojmy spolu súvisia. Určite sa stretávate s ľuďmi, ktorí zabúdajú na tento vzťah. To však prináša neplnenie si povinností voči sebe, rodine, ba aj štátu. Prináša to konflikty, ktoré poškodzujú medziludské vzťahy a vytvárajú napätie v spoločnosti.

Aktivita: *Správne priradiť právo a povinnosť*

Postup:

Triedu rozdelíme na 3-4-členné skupiny. Každé skupine dáme 2 súbory kartičiek, jeden s právami a druhý s povinnosťami. Jeden žiak v skupine vylosuje jedno právo. Skupina hľadá v druhom súbore povinnosť spojenú s vylosovaným právom (napríklad právo na slušné zaobchádzanie sa viaže s povinnosťou nešikanovať druhých alebo s povinnosťou správať sa k iným slušne a s úctou a pod.). Skupiny si svoje rozhodnutia zapisujú na papier. Vo vymedzenom čase (napr. 15 minút) môžu v skupinách posúdiť 4 – 5 kartičiek práv. Zdôrazníme, že jedna karta práv môže súvisieť s viacerými kartami povinností, a naopak, jedna karta povinností môže súvisieť s viacerými právami.

Záver:

Na záver každá skupina predstaví triede jednu posudzovanú kartičku práva a jej zodpovedajúce povinnosti. Potom nasleduje diskusia. V nej žiaci lepšie pochopia vzájomný vzťah práv a povinností ako dvoch strán jednej mince. Pozornosť žiakov usmerňuje učiteľ tak, aby si všimli, prečo sa niektoré karty povinností viažu s viacerými kartami práv na rozdiel od iných alebo prečo bolo ľahšie spojiť niektoré práva s povinnosťami a iné ťažšie.

Žiaci sa prostredníctvom aktivity zamýšľajú nielen nad svojimi základnými právami, ale i nad právami iných, uvedomujú si zodpovednosti a povinnosti súvisiace s uplatňovaním práv, a tak sa zároveň stávajú ich aktívnymi realizátormi.

5. **Fixácia nového učiva:**

- sokratovský rozhovor

Rozhovorom, ktorý sa viaže na práve nadobudnuté vedomosti žiakov, sa snažíme pomocou vhodne zvolených otázok systematizovať ich poznatky a uviesť ich do vzťahov a súvislostí.

Uvedte práva a z nich plynúce povinnosti týkajúce sa školy.

Uvedte práva a z nich plynúce povinnosti týkajúce sa rodiny.

Uvedte práva a z nich plynúce povinnosti týkajúce sa spoločnosti.

6. **Zhrnutie učiva:** Pokiaľ chceme, aby naše práva boli rešpektované, musíme aj my dbať na plnenie svojich povinností.
7. **Zadanie a vysvetlenie domácej úlohy:** napísať, aké povinnosti sú najčastejšie zanedbávané v škole, v rodine, v spoločnosti.
8. **Vyhodnotenie práce:** učiteľ sa vyjadrí k priebehu hodiny, k splneniu cieľov vytýčených na začiatku hodiny, menovite vyhodnotí aktívnych žiakov a skupiny. Svojím hodnotením vedie žiakov k pozitívnemu vzťahu k práci.

NÁMET 7

Tematický celok: Vonkajší život jednotlivca

Téma vyučovacej hodiny: Vytváranie sociálnych vzťahov jednotlivca v širšom prostredí

Ročník: šiesty ročník základnej školy

Ciele:

- **kognitívne:** vedieť vysvetliť pojem gender (rodová rovnosť),
- **afektívne:** pochopiť odlišnosti muža a ženy a akceptovať rovnaké práva, odhadnúť možnosti výkonu povolania u žien a mužov, spoznať svoje práva a zaujímať sa o práva druhých, predchádzať porušovaniu práv a konfliktom, vnímať odlišnosti, akceptovať opačné pohlavie, pozmeniť svoj názor, argumentovať vlastný názor,
- **psychomotorické:** pracovať s *Ústavou Slovenskej republiky*.

Vyučovacie metódy: brainstorming, rozhovor, skupinovo-kooperatívne vyučovanie, názorová škála, riadená diskusia.

Vyučovacie prostriedky: slovo učiteľa, zápis na tabuľu, práca s obrázkami, prekopírovaný text, skupinová práca, zhrnutie poznámok učiteľom.

Pomôcky: pracovný list, námety na otázky.

Typ vyučovacej hodiny: kombinovaný typ, hodina výkladu a osvojovania nových vedomostí, hodina osvojovania zručností a návykov.

Osnova nového učiva:

Vysvetlenie základných pojmov k téme:

- sociálne vzťahy v spoločnosti
- sociálne vzťahy muž – žena
- gender – rovnosť pohlaví, predstavuje súbor sociálnych i kultúrnych rozdielov medzi mužmi a ženami, ktorý priamo či nepriamo spôsobuje diskrimináciu určitých skupín obyvateľstva.

Štruktúra vyučovacej hodiny:

1. **Organizačná časť:** zápis učiva do triednej knihy, zápis chýbajúcich žiakov.

2. **Oznámenie cieľa vyučovacej hodiny:** cieľom vyučovacej hodiny bude uvedomiť si vytváranie sociálnych vzťahov vo všetkých skupinách, ktorých ste členmi, a objasniť si pojem gender – rodová rovnosť. Chápať odlišnosti a akceptovať rovnaké práva pohlaví.
3. **Motivácia:** na *Miléniovom summite* OSN v septembri 2000 sa členské štáty zaviazali splniť do roku 2015 osem cieľov a zámerov. Jedným z nich je aj 3. miléniový cieľ – presadiť rovnosť pohlaví a dať viac príležitostí ženám. Nasleduje rozhovor o prednesenom fakte. Žiakom predložíme obrázky osôb rôznych povolání. Nasleduje rozhovor na tému, ktoré povolania sú skôr typické pre mužov a ktoré pre ženy.
4. **Prezentácia nového učiva:**
- odhadnúť možnosti výkonu povolání u žien a mužov na základe rozhovoru

Aktivita: Hračky

Postup:

Žiaci sa rozdelia na skupiny a v určitom limite (5 minút) napíšu vhodné hračky pre dievčatá a pre chlapcov. Následne svoj výber hračiek pre obe pohlavia zdôvodňujú. Opisujú svoje pocity pri výbere, prípadne problémy.

Aktivita: Povolania

Žiaci majú v časovom limite (5 minút) vybrať povolania typické pre ženy a mužov. Svoj výber zdôvodňujú. Námety na diskusiu:

Sú dievčatá a chlapci rovnakí?

Je správanie dievčat a chlapcov rozdielne?

Sú muži múdrejší ako ženy?

Pracujú ako lekári iba muži?

Videli ste ženu, ktorá opravuje auto?

Sú všetky povolania rovnako vhodné pre muža aj pre ženu?

Nosia chlapci náušnice?

Sú dievčatá milšie?

Sú dievčatá poslušnejšie?

Sú chlapci silnejší?

Majú chlapci pomáhať mame v domácnosti?

Nosia chlapci dlhé vlasy?

Bijú sa chlapci častejšie?

Starajú sa o domácnosť len ženy?

Pracujú muži ako učitelia?

Sú ženy lepšie kuchárky?

Sú muži lepší vodiči?

Majú sa dievčatá hrať na vojakov?

Môžu sa dievčatá a chlapci spolu hrať?

Majú mamy riadiť auto?

Majú otcovia prebaľovať malé deti?

Majú byť dievčatá jemné a milé?

Aké ste mali pocity pri výbere povolání? Vedeli ste sa hneď rozhodnúť?

Obdivujete nejakú ženu alebo muža? Prečo?

Je dobré, že sú ženy a muži rozdielni?

Ako sa máme k sebe navzájom správať?

Majú muži a ženy u nás rovnaké práva?

Je dôležité, aby sme si pomáhali a rešpektovali sa?

Chcete k tejto téme ešte niečo povedať?

5. **Fixácia nového učiva:**

- sokratovský rozhovor

Rozhovorom pomocou vhodne zvolených otázok, ktorý sa viaže na práve nadobudnuté vedomosti žiakov, systematizujeme ich poznatky a uvádzame ich do vzťahov a súvislostí.

6. **Zhrnutie učiva:**

- zhrnutie poznámok učiteľom: rodová rovnosť znamená rovnaké postavenie, práva a účasť oboch pohlaví vo všetkých sférach súkromného i verejného života,
- učíme sa poznávať odlišnosti mužov a žien, porovnávať ich postavenie, ale tiež chápať problematiku rovnosti príležitostí.

7. **Zadanie a vysvetlenie domácej úlohy:** napíšte, aké výhody by ste mali, keby ste boli príslušníkmi opačného pohlavia.

8. **Vyhodnotenie práce:** učiteľ sa vyjadrí k priebehu hodiny, k splneniu cieľov vytýčených na začiatku hodiny, menovite vyhodnotí aktívnych žiakov a skupiny, čím ich vedie k pozitívnemu vzťahu k práci.

NÁMET 8

Tematický celok: Sociálne vzťahy v spoločnosti

Téma vyučovacej hodiny: Prirodzený pohyb obyvateľstva a migrácia

Ročník: siedmy ročník základnej školy

Požiadavky stanovené štandardom:

- žiak pozná súvislosti medzi sociálnymi zmenami a migráciou obyvateľstva,
- žiak vie vysvetliť príčiny a dôsledky migrácie, pozná možnosti zmeny postavenia jednotlivca v spoločnosti,
- žiak je tolerantný voči rasám, národom a národnostiam.

Vzdelávacie ciele: vedieť vysvetliť pojmy migrácia, emigrácia, imigrácia, azyl, tolerancia, multikulturalizmus.

Ciele:

- **afektívne:** vysvetliť príčiny a dôsledky migrácie, porozumieť a akceptovať príslušníkov rôznych kultúr, preukázať toleranciu a medzikultúrne porozumenie, spoznať zvyky a tradície iných kultúr, rozvíjať rozumovú výchovu, výchovu k všeľudským hodnotám, rešpektovať ľudské práva, predchádzať porušovaniu práv a konfliktom, pochopiť svoje práva a zaujímať sa o práva druhých, vyjadriť

- slušne svoj názor, argumentovať, ale rešpektovať aj názor druhých,
- **psychomotorické:** práca s mapou – migrácia vo svete.

Druh vyučovacej hodiny: výkladovo-reproduktívny, kombinovaný, hodina výkladu a osvojovania nových vedomostí, hodina osvojovania zručností.

Vyučovacie metódy: vysvetľovanie, sokratovský rozhovor, brainstorming, diskusia, skupinová práca, zhrnutie poznámok učiteľom.

Vyučovacie prostriedky: slovo učiteľa, zápis na tabuľu, práca s textom.

Medzipredmetové vzťahy: slovenský jazyk, dejepis, zemepis, etická výchova, náboženská výchova.

Pomôcky: úryvok z *Biblie* o babylonskej veži v štyroch rôznych jazykoch (česky, anglicky, nemecky, francúzsky), obrázky detí cudzincov, slovník cudzích slov, mapa sveta.

Osnova nového učiva:

- prirodzený pohyb (migrácia) obyvateľstva,
- príčiny, dôsledky migrácie,
- pohyb v rámci spoločenského rozvrstvenia,
- školská legislatíva pre deti cudzincov,
- princíp rovnakého prístupu a špecifické potreby detí cudzincov,
- prijímanie detí cudzincov do škôl,
- kultúra a jazyk cudzincov.

Štruktúra vyučovacej hodiny:

1. **Organizačná časť:** zápis učiva do triednej knihy, zápis chýbajúcich žiakov.
2. **Oznámenie cieľa vyučovacej hodiny:** cieľom vyučovacej hodiny bude spoznať práva detí cudzincov z hľadiska poskytovania výchovy a vzdelávania v našej krajine.
3. **Motivácia:** *Všeobecná deklarácia ľudských práv* prijatá 10. 12. 1948 všetkými vtedajšími 52 členskými štátmi OSN zakotvuje v kategórii osobných, občianskych a politických práv aj právo na život, rovnosť a slobodu pre všetkých ľudí.
4. **Prezentácia nového učiva:**

Zadanie: žiaci vyhľadajú v slovníku pojmy azylant, migrant, utečenec, migrácia, migračná politika.

Vysvetľovanie podľa osnovy:

Deťom cudzincov s povoleným pobytom na území Slovenskej republiky, deťom žiadateľov o udelenie azylu a deťom Slovákov žijúcich v zahraničí sa poskytuje výchova a vzdelávanie, ubytovanie a stravovanie v školách podľa tohto zákona za tých istých podmienok ako občanom Slovenskej republiky.

Pre deti žiadateľov o udelenie azylu v utečeneckých táboroch, ktorých školská dochádzka je podľa zákona povinná, ministerstvo vnútra odborne a finančne zabezpečuje kurzy základov slovenského jazyka.

Cudzinci prispievajú k formovaniu spoločnej kultúry a zároveň ich väčšinová spoločnosť rešpektuje a podporuje ich rôznorodosť. Národný plán výchovy k ľudským právam deklaruje aj zamera-

nie na podporu materinského jazyka a pôvodnú kultúru detí migrantov.

Aktivita: Rozprávame rôznymi jazykmi

Aktivita poukazuje na to, že pochopenie cudzojazyčného textu pre slovenského žiaka, ktorý nemá cudzie korene, je veľmi ťažké a platí to aj opačne.

Pomôcky: úryvok z *Biblie* o babylonskej veži v štyroch rôznych jazykoch (v českom, anglickom, nemeckom, francúzskom).

Postup:

Žiaci rozdelení na skupiny dostanú úryvok z *Biblie* o babylonskej veži v cudzom jazyku.

Porozmýšľajú, v akom jazyku je ich úryvok. Každá skupina si vyberie hovorcu, ktorý úryvok nahlas prečíta, keď ho vyzveme. Po prečítaní vyjadria svoje pocity, postrehy a pokúsia sa odhadnúť jeho obsah. Zo štyroch jazykov si sami vyberú ten, ktorý bol pre nich najzrozumiteľnejší. Mal by to byť český jazyk, ktorý je im najbližší. Necháme žiakov o ich výbere hlasovať.

Žiaci, ktorí študujú nemčinu, angličtinu, budú možno hlasovať aj za tieto cudzie jazyky, ale väčšina rozhodne. Jeden žiak prečíta text v češtine a ďalší sa pokúsi príbeh vlastnými slovami prerozprávať.

Otázky na reflexiu:

Prečo má čeština najbližšie k slovenčine?

Aké jazyky sú si ešte blízke a prečo?

Ako dobre ovládate angličtinu a nemčinu?

Aké ťažkosti máte pri osvojovaní si týchto jazykov? Prečo sa ich chcete učiť?

Perfektné ovládanie slovenčiny ľuďmi, pre ktorých nie je materinským jazykom, si vyžaduje veľa práce, štúdia a komunikácie.

5. Fixácia nového učiva:

- sokratovský rozhovor

Rozhovorom, ktorý sa viaže na nadobudnuté vedomosti žiakov, sa snažíme pomocou vhodne zvolených otázok systematizovať ich poznatky a uviesť ich do vzťahov a súvislostí.

6. Zhrnutie učiva: pre vzájomné spolužitie, toleranciu a rešpektovanie národov je potrebné poznanie, že každý je v prvom rade človek a svet je pre všetkých bez rozdielu.

7. Zadanie a vysvetlenie domácej úlohy: napísať, čo spája všetkých ľudí na našej Zemi.

8. Vyhodnotenie práce: učiteľ sa vyjadrí k priebehu hodiny, k splneniu cieľov vytýčených na začiatku hodiny, menovite vyhodnotí aktívnych žiakov a skupiny.

4| Niektoré inovačné metódy vyučovania občianskej náuky⁴

Občianska náuka je vyučovací predmet (podobne ako ďalšie spoločenskovedné predmety), v ktorom je možné vo väčšej miere aplikovať inovačné vyučovacie metódy a formy vyučovania. Práve ich využitím môže učiteľ občianskej náuky aktivizovať prácu žiakov na vyučovaní a realizovať všetky úlohy, ktoré v oblasti spoločenskovedného vzdelávania v základných školách určuje ŠVP ISCED 2, ako aj príslušný ŠkVP. Cieľom vyučovania občianskej náuky nie je kvantita vzdelávania, ale jeho kvalita – vytvorenie pozitívneho vzťahu žiaka k občianskej spoločnosti a k záujmu o veci verejné. K moderným vyučovacím metódam, ktoré sú veľmi obľúbené na vyučovaní občianskej náuky, patria:

A. Stratégia učenia a myslenia EUR

EUR je akronym pozostávajúci z prvých písmen 3 základných činností v stratégii učenia a myslenia: **E – evokácia, U – uvedomenie, R – reflexia**. Ide o proces, v rámci ktorého učiteľ pomáha žiakovi porozumieť učivu s výkladovým textom. Pozostáva z nasledujúcich krokov:

1. evokácia (rozhovor pred čítaním akéhokoľvek úryvku z textu). Učiteľ objasní žiakovi tému učiva a potom sa ich pýta, čo o tejto téme už vedia. Žiaci si majú spomenúť (vybaviť si v pamäti – evokovať) všetko, čo si pamätajú o novej téme učiva (čo už o tom počuli, prečítali, učili sa v inom predmete a pod). Pri frontálnom spôsobe vyučovania učiteľ zapisuje výroky žiakov na tabuľu bez ohľadu na to, či sú správne alebo nie. Otázkami evokuje (vyvoláva) v pamäti žiakov tie informácie, ktoré ešte neuviedli, ale sú dôležité. Učiteľ žiakov len vedie a umožňuje im, aby si vybavovali myšlienky. Proces učenia je procesom spájania nového s už poznaným, žiaci si vytvárajú (konštruujú) nové (dôkladnejšie, presnejšie, hlbšie) chápanie už poznaného (o čom sa napr. učili v zjednodušenej podobe v inom predmete, v nižšom ročníku, o čom čítali, čo počuli, čo skúsili atď.). Evokácia – oživenie už osvojených vedomostí súvisiacich s novým učivom vzbudzuje záujem žiakov o učenie, aktivizuje ich, uľahčuje pochopenie nového učiva i jeho trvalejšie zapamätanie.

2. uvedomenie si významu (tiché čítanie). V tejto fáze sa žiaci dostávajú do kontaktu s novými informáciami, novými myšlienkami predstavujúcimi nové učivo. Nemusí ísť o čítanie textu, ako je to v stratégii EUR, ale napr. aj o sledovanie filmu, počúvanie výkladu učiteľa alebo realizáciu experimentu. V tejto fáze učiteľ najmenej vplýva na žiakov. **Aby sa predišlo situácii, že po prečítaní celej strany žiak nevie, o čom text je (čítanie bez porozumenia), vyvinuli odborníci niektoré techniky pomá-**

⁴ K ďalším inovatívnym metódam vzdelávania, ktoré neuvádzame v tejto metodickej príručke, pozri napr. Kredátus, J.: Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 3A, Kredátus, J.: Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 2. Kapitola je spracovaná na základe publikácie Turek, I.: Inovácie v didaktike.

hajúce žiakom zostať aktívnymi aj v tejto fáze. Jednou z nich je INSERT – interaktívny znakový systém pre efektívne čítanie a myslenie: pri čítaní textu si žiaci zaznamenávajú na okraj papiera určité znaky, ktoré sú výsledkom ich premýšľania o texte.

3. reflexia (rozhovor po čítaní). Podstatou reflexie je, že učiaci sa subjekt (žiak) sa obzrie za procesom učenia, ktorým prešiel, a uvedomí si, čo nové sa naučil, čo pochopil, na aké otázky odpovedal, ale tiež si formuluje, čo ešte nepochopil, o čom musí získať ďalšie informácie, aké nové problémy (otázky) v procese učenia vznikli. Táto etapa sa začína prezeraním zápisu na tabuli, ktorý sa urobil v prvej etape – pri evokácii. Žiaci zisťujú, ktoré z ich prvotných vedomostí sa potvrdili, ktoré boli neúplné či nepresné a ktoré sa nepotvrdili. Žiaci rozprávajú o tom, čo zistili pri čítaní textu, čo sa im potvrdilo, čo nové sa naučili, čomu nerozumeli, s čím nesúhlasia, čo sa im nepáčilo a pod. Učiteľ kladie usmerňujúce otázky, hlavne otázku *prečo si to myslíš?* Počas reflexie si žiaci upevňujú nové vedomosti a aktívne rekonštruujú svoje pamäťové schémy, aby zodpovedali novým informáciám.

B. DITOR

D (definuj problém) – spomedzi tém vyber problém, sformuluj ho, rozdeľ na podproblémy, pokús sa zostaviť ideálne riešenie, cieľ, k čomu chceš dospieť.

I (informuj sa o probléme) – ako sa doteraz riešil? Zozbieraj poznatky, ktoré môžu prispieť k jeho riešeniu. Konzultuj o probléme s odborníkmi. Ako sa doteraz riešil tento problém v literatúre? V iných podmienkach? Je potrebné prizvať odborníkov?

T (tvor riešenia, nápady, hypotézy) – produkuj čo najviac, čo najrozmanitejších a čo najoriginálnejších nápadov na riešenie problému. Uvoľni si fantáziu. Kombinuj nápady, riešenia. Použi brainstorming. Dopracuj návrhy a riešenia. Používaj analógie.

O (ohodnoť nápady, riešenia) – posúď ich novosť a užitočnosť, reálnosť a možnosť ich uskutočnenia podľa rozličných kritérií.

R (realizuj vybrané riešenia v praxi) – uvažuj, ako by si v budúcnosti mohol využiť skúsenosti z riešenia tohto problému.

C. QUICKSTORMING

Podstatou metódy je rýchlo, v priebehu 20 minút aplikovať na riešený problém 12 tzv. archetypov tvorivého myslenia. Ide o tieto archetypy alebo princípy podporujúce tvorivé myslenie a stimulujúce nové nápady:

1. **Guliver:** Otoč existujúcu vec naopak.
2. **Preč:** Pozri sa na problém z inej stránky.
3. **Preč – preč:** Opusť existujúci systém.
4. **Domino:** Choď o krok dopredu.
5. **Krok za krokom:** Vyhni sa veľkým skokom.
6. **Pridanie:** Zahrň urýchľovač.
7. **Biosociácie:** Kombinuj dva nesúvisiace nápady.
8. **Polysociácie:** Integruj rôzne prvky do celku.

9. Atomizácia: Rozlož celok na časti, každú časť preskúmaj osobitne.

10. Analógie: Ako sa niečo také robí v iných odboroch?

11. Tu a teraz: Urč súčasné trendy a riaď sa nimi.

12. Rob menej: Zbav sa nepotrebných prvkov.

Tieto archetypy sa prezentujú v podobe po sebe idúcich otázok, na ktoré treba veľmi rýchlo odpovedať.

D. BRAINSTORMING

Základný princíp brainstormingu (brain = mozog, storm = búrka):

Ľudia mnohé myšlienky, nápady ani nepovedia, lebo sa boja, že sú neuskutočniteľné, bláznivé, zlé, smiešne, nie sú v súlade s tým, čo je napísané v učebniciach, čo tvrdia authority, čo je konvenčné. Nechcú sa zosmiešniť alebo sa ukázať ako hlúpi či nepraktickí. Toto však tvorivosti neprospieva, a preto je potrebné prekonať sociálne a psychické bariéry, ktoré blokujú vznik nových, netradičných, originálnych nápadov. Prvou zásadou brainstormingu je **oddelenie tvorby, produkcie nápadov od ich hodnotenia**. Ďalšou zásadou je, že **kvantita vyvoláva kvalitu**. Čím je nápadov viac, tým je väčšia pravdepodobnosť, že sa medzi nimi objaví originálny nápad. Najlepšie nápady sa objavujú spravidla až ku koncu etapy tvorby, produkcie nápadov, keď sú už všetky konvenčné nápady vyčerpané. Tretia zásada brainstormingu vychádza zo **synergického efektu**, čo znamená, že ak ľudia pracujú spoločne, navzájom sa inšpirujú, pomáhajú si atď., vyprodukujú viac nápadov, ako keď pracujú individuálne a výsledky ich práce sa spočítajú.

Pri realizácii týchto zásad platia v brainstormingu určité pravidlá:

- 1. Pravidlo zákazu kritiky.** V priebehu tvorby nápadov je zakázaná akákoľvek kritika nápadov. Treba úplne vylúčiť kritizovania aj v zastretej alebo neverbálnej podobe (úškľabok, mávnutie rukou a pod.) i za cenu vylúčenia nenapraviteľne kritizujúceho člena z brainstormingového zasadnutia.
- 2. Pravidlo uvoľnenia fantázie.** Každý účastník sa má usilovať čo najviac uvoľniť svoju fantáziu a predstavivosť, riadiť sa zásadou, že najneobvyklejšie a zdanlivo najabsurdnejšie návrhy môžu byť tie najlepšie alebo môžu k nim viesť. Čím je nápad divokejší a búrlivejší, tým lepšie, pretože krotenie myšlienok je oveľa ľahšie ako ich invencia. (Príkladom takéhoto divokého nápadu je zastaviť vodu vodou – zabrániť povodni utvorením hrádze z vriec naplnených vodou.)
- 3. Pravidlo čo najväčšieho počtu nápadov.** Každý účastník sa musí usilovať vyprodukovať čo najviac nápadov. V prípade ustrnutia iniciatívy účastníkov musí zasiahnuť a oživiť diskusiu svojimi návrhmi alebo vytýčením zatiaľ nepoužitých možností vedúci brainstormingového zasadnutia (vo vyučovacom procese učiteľ).
- 4. Pravidlo vzájomnej inšpirácie.** Pre úspešný priebeh brainstormingu je dôležitá kombinácia a vzájomné spájanie, zdokonaľovanie nápadov, rozvíjanie myšlienok iných a pod.
- 5. Pravidlo úplnej rovnosti účastníkov.** Počas brainstormingového zasadnutia neplatia vzťahy nadradenosti a podradenosti, všetci účastníci sú si rovní a podľa toho by sa mali aj správať. Platí iba podriadenosť vedúcemu zasadnutia.

Metóda brainstormingu sa skladá z týchto častí/etáp:

- 1. Oboznámenie účastníkov s cieľom zasadnutia, problémom a pravidlami brainstormingu.**

V tejto etape sa môže realizovať aj krátka beseda o probléme alebo krátka „mozgová rozcvička“.

2. **Tvorba, produkcia nápadov, riešení.** Tejto etape sa zvykne hovoriť aj vlastný brainstorming. Tu je obzvlášť dôležité dodržať všetky uvedené pravidlá brainstormingu. Odporúča sa písať nápady na tabuľu alebo veľký papier (flipchart), aby všetci účastníci mali neustále pred očami všetky doterajšie nápady. Nesmie sa však uvádzať, kto návrh prezentoval, pretože nejde o ľudí, osoby, ale o nápady, riešenia. Účastníci sa hlásia a pri jednom vystúpení môže každý vyjadriť iba jeden nápad. Optimálny čas na realizáciu tejto etapy sú dve až tri štvrťhodiny s malými prestávkami po každej štvrťhodine, aby sa umožnila inkubácia.
3. **Prestávka.** Podľa charakteru riešeného problému môže trvať niekoľko minút, hodín, ale aj dní. V jej priebehu sa návrhy „odosobnia“ a môžu nastať aj významné zmeny v motivácii účastníkov brainstormingu.
4. **Vyhodnocovanie návrhov, riešení.** Určia sa kritériá na hodnotenie návrhov. Týchto kritérií by nemalo byť viac ako 5 – 6, lebo ináč sa stanú neprehľadnými: zaradenie návrhov do istých skupín podobných návrhov, výber najlepších návrhov na ich ďalšie rozpracovanie, výber najdivokejších návrhov na zváženie, ako ich možno využiť, zhodnotenie vybraných návrhov. Je dôležité sústrediť sa na to, ako sa nápady dajú uskutočniť, a nie na hľadanie dôvodov, prečo sa to nedá. V tejto etape zohráva kľúčovú úlohu hodnotiace myslenie, dokazovanie, práca s kritériami a ich dôsledkami a pod.

Metóda brainstormingu je namáhavá a vyčerpávajúca. **Pri brainstormingu použitom ako metóda vzdelávania nemusí ísť ani tak o nájdenie optimálneho riešenia, ale skôr o to, aby sa prostredníctvom danej témy a jej obsahu žiaci, resp. študenti vzdelávali (niečomu naučili) a aby sa prejavili a rozvíjali ich tvorivé schopnosti.**

Metóda brainstormingu sa dá veľmi efektívne využiť aj v rámci ďalšieho vzdelávania učiteľov a na riešenie mnohých problémov školy – **je ňou možné riešiť návrh problémových a tvorivých úloh z jednotlivých vyučovacích predmetov**, ale aj návrh spôsobov hodnotenia tvorivosti žiakov, identifikáciu tvorivých žiakov, návrh učebných **pomôcok, zlepšenie práce s nadanými i neprospeievajúcimi žiakmi atď.**

Existujú rôzne variácie brainstormingu, napríklad písaný brainstorming (**brainwriting**), ktorého podstata spočíva v tom, že hárok papiera putuje od jedného účastníka zasadnutia k druhému a každý doň vpíše svoj návrh. Iný variant brainwritingu spočíva v tom, že účastníci sedia okolo okrúhleho stola, uprostred ktorého sú v zásobníku umiestnené karty s niekoľkými vopred pripravenými návrhmi riešenia, ktoré majú inšpirovať účastníkov. Každý z účastníkov si náhodne vyberie zo zásobníka kartu, vpíše do nej svoj návrh a vráti ju späť do zásobníka. Celý cyklus sa niekoľkokrát opakuje. Na kartách môžu byť kvôli inšpirácii umiestnené aj obrázky. **Formou brainwritingu je aj metóda 635.** Pri tejto metóde má každý zo skupiny šiestich účastníkov napísať tri návrhy na papier a potom ho posunúť susedovi. Tento cyklus sa opakuje päťkrát. Čas na generovanie návrhov v jednom cykle je limitovaný na päť minút.

Pingpongový brainstorming je určený len pre dvoch účastníkov. Jeden účastník vysloví návrh, na ktorý reaguje druhý účastník svojím návrhom, potom opäť prvý atď.

Hobo metóda. Jej podstata spočíva v tom, že účastníci brainstormingu si našťudujú problematiku pred jeho samotným konaním. Po oboznámení sa s problémom – cieľom brainstormingu nasleduje etapa samoštúdia a až potom nasledujú ďalšie etapy, a to tvorba návrhov a hodnotenie návrhov.

Gordonova metóda. Ide v podstate o variant brainstormingu, ktorého cieľom je vytvoriť iba jedno, ale zato nové, originálne riešenie. Aby sa to dosiahlo, na začiatku zasadnutia nikto okrem vedúceho presne nevie, aký problém sa má riešiť. Účastníci riešia problém zo širokej, zo všetkých aspektov, ktoré vedúci postupne tematicky zužuje, až sa nakoniec nájde riešenie problému. Po tejto prvej etape tvorby návrhov a výberu optimálneho riešenia môže po prestávke nasledovať etapa, v ktorej sa hľadá optimálny spôsob realizácie prijatého riešenia, jeho dôsledky atď.

E. PHILLIPS 66

Vytvoríme skupiny zložené zo **šiestich členov** (1 vedúci a 5 členov). Nastolí sa problém a každá skupina diskutuje, rieši problém v čase **šiestich minút**. Potom vedúci jednotlivých skupín **dobre viditeľní a počuteľní referujú o výsledkoch práce svojej skupiny, obhajujú ich a snažia sa nájsť optimálne riešenie**. Ostatní účastníci ich pritom pozorujú. Ak sa nenájde spoločné riešenie a je veľký rozdiel v názoroch jednotlivých skupín, nasleduje ďalšie kolo, prípadne lektor zhrnie názory a urobí záver. Okrem cvičenia tvorivosti sa pri tejto metóde účastníci učia rýchlo produkovať myšlienky, rýchlo sa rozhodovať, zdokonaľujú sa ich komunikatívne schopnosti a zručnosti. **Táto metóda sa dá použiť aj v priebehu prednášky, napr. pri ďalšom vzdelávaní žiakov, keď učiteľ chce aktivizovať a inšpirovať žiakov a študentov.**

5| K problematike ľudských práv (učebný text)

Dokumenty a normy k ľudským právam

EGYPTSKO-CHETITSKÁ MIEROVÁ ZMLUVA (1258 p. n. l.)

Vojenské konflikty ukončila mierová zmluva v roku 1258 p. n. l., v 21. roku vlády Ramesseho II., s novým kráľom Chetitskej ríše Chattušillim III. Zmluvný zväzok bol vyrytý na striebornú tabuľku, zachovali sa jej hlinené kópie. Zväčšenina tejto tabuľky visí na stene sídla OSN ako pocta jednej z najstarších mierových zmlúv. Egyptská verzia sa zachovala na papyruse. **Jedným z bodov zmluvy bolo vzájomné uznanie princípov azylu.**

CHAMMURAPIHO ZÁKON

Zbierka právnych ustanovení, ktoré dal na 2,25 m vysoký kameň (stélu) z čierneho dioritu klinovým písmom vytesať Chammurapi. Zbierka sa týka rôznych oblastí života babylonskej spoločnosti. Stélu našli pri archeologických prácach v oblasti starovekého mesta Sús (dnes v Iráne) začiatkom 20. storočia.

Monolit býval zasadený do zeme a vystavený na verejnom mieste v Babylone, zaručoval tak prístup k právnemu poriadku komukoľvek gramotnému.

Samotný zákonník sa skladá prevažne z 282 článkov, ktoré sú však prehľadne systematizované. Obsahuje 282 článkov riešiacich právne otázky rodiny, súkromného vlastníctva a majetku všeobecne, obchodu, cien a miezd, pôžičiek a ich splácania, násilných zločinov, postavenia rôznych spoločenských vrstiev vrátane otrokov.

ZÁKONY DVANÁSTICH TABÚĽ (5. storočie p. n. l.)

Zákon dvanástich tabúľ (po latinsky *Lex duodecim tabularum*), niekedy tiež *Zákony dvanástich tabúľ* (*Leges duodecim tabularum*), z polovice 5. storočia p. n. l. bola prvá kodifikácia rímskeho zvykového práva.

Kodifikoval najmä rodinné, procesné a trestné právo, pričom boli uzákonené len normy zvykového práva, ktoré boli v čase jeho vydania ešte sporné.

Zákony dvanástich tabúľ sú základom tzv. rímskeho práva, ktoré je základným kameňom európskeho (kontinentálneho) právneho systému.

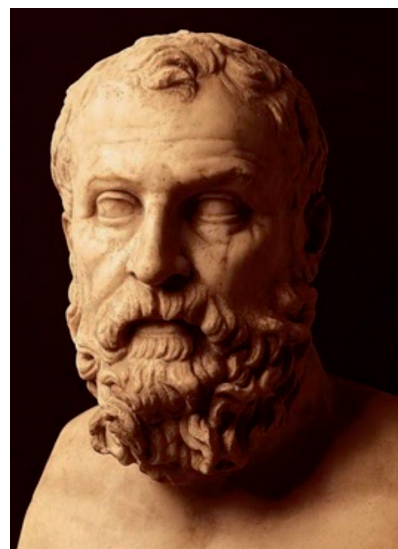
SOLÓNOVA ÚSTAVA (594/593 p. n. l.)

Vznikla v starovekých Aténach po reformách v roku 594/593 p. n. l.,

ktoré uskutočnil aténsky politik Solón.

Solónovu ústavu označujeme ako timokratickú ústavu (založená na rozdelení obyvateľstva podľa veľkosti majetku a na základe toho boli odstupňované politické práva).

Podľa veľkosti majetku boli odstupňované politické práva príslušníkov jednotlivých skupín – všetky skupiny mohli voliť, ale len prvá a druhá skupina mohla zastávať úrad archontov. Solónova reforma sprístupnila politickú moc najbohatším skupinám obyvateľstva bez ohľadu na pôvod, čiže k moci sa okrem členov rodovej aristokracie, ktorá opierala svoju moc o pôdu, dostali aj najbohatší remeselníci a obchodníci.

ÚSTAVA SERVIA TULLIA (6. storočie p. n. l.)

Timokratická ústava, ktorou sa odstránilo rodové zriadenie a vznikla triedna spoločnosť. **Vplyv (rodovej) aristokracie nahradil vplyv majetných občanov („podnikateľov“, majiteľov nehnuteľností) bez ohľadu na pôvod.** Podobná významná zmena sa v dejinách udiala na rôznych miestach ešte mnohokrát až do 20. stor. **Podľa ústavy existoval Snem a rozdelenie majetkových tried obyvateľstva (majetkový cenzus).** Každá trieda mala iné práva a povinnosti podľa svojho majetku, mala toľko hlasov v sneme, koľko vojenských stotín (centúrií) musela postaviť. Stotina bola vojenská jednotka zložená zo 100 vojakov. **Systém vychádzal zo Solónovej ústavy.**

zaviedol cenzus a centuriálne zriadenie. Servius Tullius rozdelil štát aj na mestské a 17 vidieckych obvodov, na tzv. tribus a zahrnul doň všetkých obyvateľov, ktorí sa stali základnou jednotkou zhromaždenia comitia tributa. **Reforma Servia Tullia umožnila plebejcom zúčastňovať sa na ľudových zhromaždeniach.**

MILÁNSKY EDIKT (313)

Milánsky edikt je označenie dokumentu z roku 313, ktorý vydal Konštantín I. Veľký a jeho spoluvládca Licinius. Edikt zaistoval, že „tak kresťania, ako aj všetci ostatní obyvatelia majú právo slobodnej voľby, aby boli stúpencami akéhokoľvek vyznania, ktoré si sami zvolia.“ Kresťanstvo bolo v Milánskom edikte zvlášť zvýraznené. Milánsky edikt je dôležitým faktorom náboženskej slobody.

Charter of Liberties (Veľká listina slobôd) potvrdzu-

je, že (anglický) kráľ má rešpektovať získané práva šľachty. Text riešil konkrétne problémy – rušil nepopulárne dane, zakazoval kráľovi bez povolenia šľachty vyhlásiť mimoriadne dane, zmenšoval rozlohu kráľovských poľovných revírov.

V Listine slobôd sa objavuje princíp „žiadne zdanenie bez zastúpenia“ a obsahuje zárodky **habeas corpus act** (habeas corpus/mať telo). Dôležitá bola myšlienka, že existuje zákon, ktorý platí aj pre kráľa – listina prerušila absolútnu vládu anglických panovníkov, čo predstavuje zárodok anglického parlamentarizmu, osobnej slobody a považuje sa za začiatok demokracie v Anglicku.

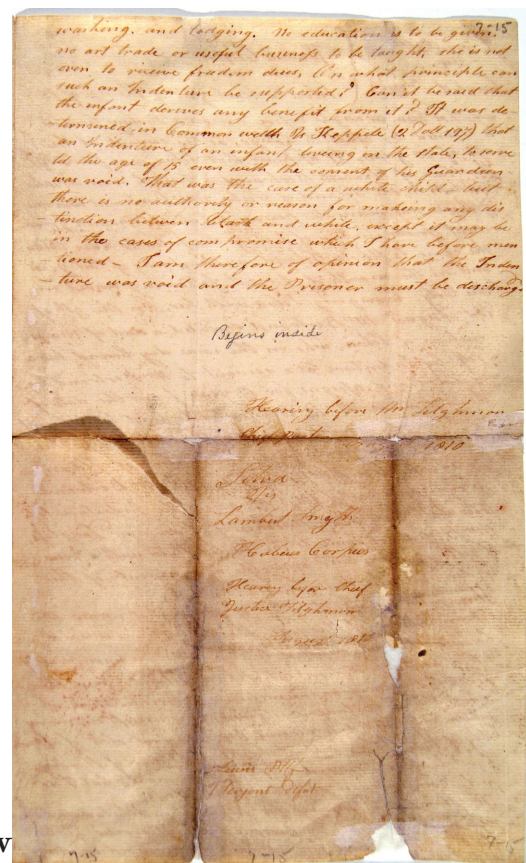
Habeas corpus Act je anglický zákon z roku 1679 na ochranu osobnej slobody, ktorý presne stanovoval podmienky zatknutia. Môže si ho nárokovať každý, kto verí, že bol protiprávne zadržaný. Nepojednáva o vine a nevine, rozhoduje o tom, či bola osoba legálne uväznená, upravila sa doba nevyhnutného zadržania a zákaz uväznenia v zámorí.

Prvá zmienka o **habeas corpus** (lat.), „*you may have the body*“ (angl.) je z roku 1305, no objavila sa aj v **Magna Charta Libertatum**. Stala sa ochranou jednotlivca. Predstavuje jeden z najdôležitejších momentov v histórii anglického zákonodarstva.

Je listinou, ktorá patrí k základným v „anglosaskom právnom systéme“.

BILL OF RIGHTS (1689)

Bill of Rights (Listina práv) z roku 1689 bola prijatá ako v

Spolu so zákonom o nástupníctve na trón (Act of Settlement, 1701) tvorili odpoveď na otázku vyriešenia vzťahu medzi kráľom a parlamentom.

V dokumente je potvrdené, že **kráľ nemôže bez súhlasu parlamentu zvýšiť dane**, poslanec parlamentu sa zodpovedá výlučne parlamentu (poslanecká imunita), platí pravidlo zvrchovanej a jedinej zákonodarnej a ústavodarnej moci parlamentu, obmedzenie či bránenie vo výkone tohto pravidla nie je možné ani samotnou hlavou štátu (kráľovskou mocou) bez súhlasu parlamentu, za nezákonné je považované také konanie kráľa, ktoré by povoľovalo výnimky zo zákonov alebo individuálne obmedzovalo účinnosti zákonov.

Listina práv je proti zriaďovaniu osobitných súdov pre cirkevné a iné záležitosti.

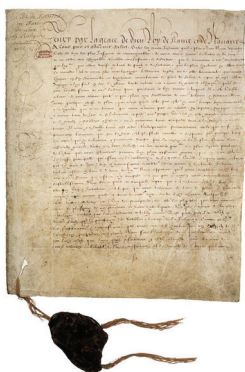
Potvrďuje sa zásada štátom uznaného súdnictva. Poddaní majú možnosť slobodne podávať petície panovníkovi, ktoré nemajú byť pre poddaného žiadnou ujmom, zakazuje sa vytváranie súkromnej armády, **zrovnoprávnenie protestantov s ostatnými poddanými tým, že aj oni môžu vlastniť zbraň podľa zákonom stanovených podmienok a v medziach, ktoré im stanovuje ich postavenie.**

Nejde tu o zrovnoprávnenie všeobecné, chápané ako zrovnoprávnenie s ostatnými poddanými, ale o zrovnoprávnenie podľa postavenia, **do parlamentu sa vniesla úplná sloboda slova, prejavu, názoru i myšlienok. S tým sa spája aj tzv. sloboda hlasovania, keďže každý člen parlamentu mohol bez akéhokoľvek ďalšieho postihu slobodne nielen vystupovať, ale i hlasovať, v súdnictve sa zavádza systém porotcov zostavovaných do zoznamov.**

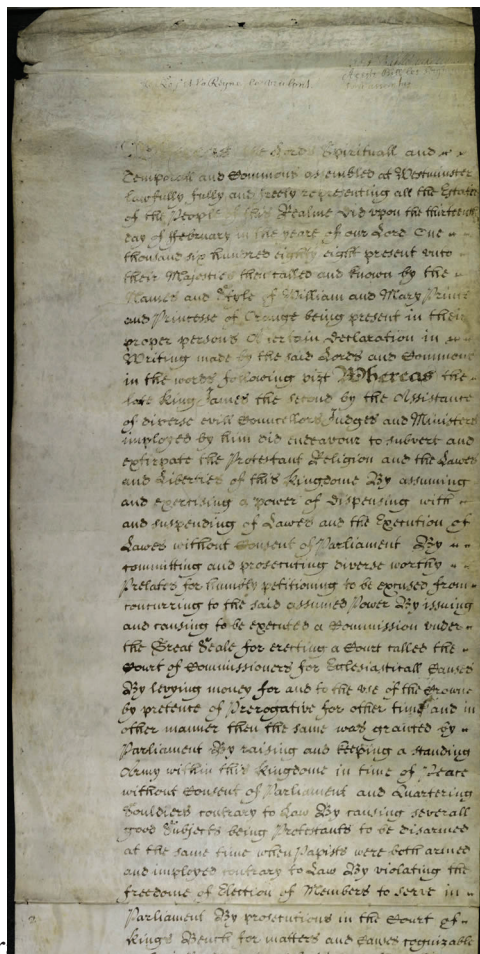
NANTSKÝ EDIKT (1598)

Nantský edikt z r. 1598, po ktorom získali protestanti (hugenoti) náboženskú slobodu a politickú rovnoprávnosť.

1685 – zrušenie Nantského ediktu vyústilo do prenasledovania, mnohí hugenoti emigrovali hlavne do Ameriky, Južnej Afriky, Holandska, Švajčiarska a Nemecka. Táto emigrácia najmä remeselníkov a obchodníkov spôsobila Francúzsku vážnejšie ekonomické straty. Sloboda bola hugenotom zaručená až v priebehu Francúzskej revolúcie.

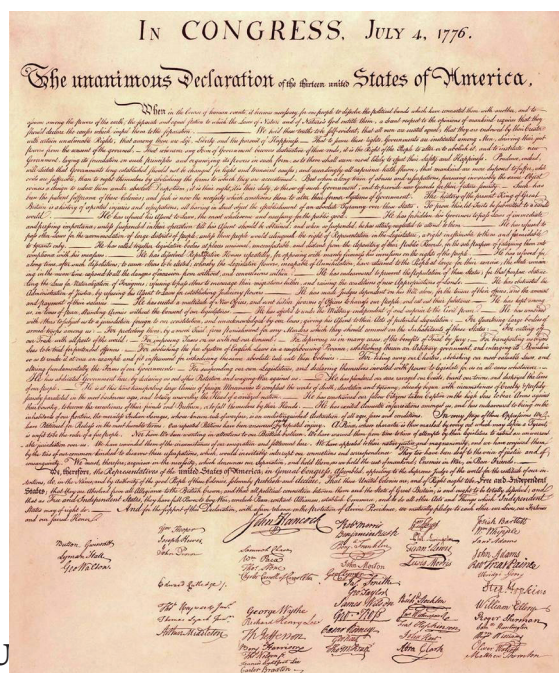
DECLARATION OF INDEPENDENCE (1776) EZÁVISLOSTI USA)

Deklarácia nezávislosti Spojených štátov amerických sa stala **jedným z najväčších symbolov slobody**.

Kongresom bola prijatá 4. júla 1776.

V Deklarácii sa uvádza aj tento text: „... **pokladáme za samozrejmé pravdy, že všetci ľudia sú stворení sebe rovní, že sú obdarení svojím stvoriteľom určitými neodňateľnými právami, že medzi tieto práva patrí život, sloboda a sledovanie osobného šťastia. Že k zaisteniu týchto práv sa ustanovujú medzi ľuďmi vlády odvodzujúce svoju oprávnenú moc zo súhlasu tých, ktorým vládnu**“.

DÉCLARATION DES DROITS DE L'HOMME ET DU (DEKLARÁCIA PRÁV ČLOVEKA A OBČANA)

Deklaráciu o ľudských právach prijalo francúzske Ústavodarné národné zhromaždenie 26. augusta 1789.

Ústavodarné národné zhromaždenie považovalo za nutné obmedziť vôľu všetkých nasledujúcich zákonodarcov, a to tým, že by garantovalo základné a prirodzené ľudské práva.

Urobilo tak slávnostným prijatím textu **Deklarácie práv človeka a občana**. Význam deklarácie však nespočíval iba v obmedzení moci tvorcov právnych noriem.

Jej cieľom bolo deklarovať ľudské práva človeka a tým spresniť hranice, ktoré štát nesmie v žiadnom prípade prekročiť.

Deklarácia práv človeka a občana už v prvých článkoch odmietla feudálne rozdelenie ľudí podľa príslušnosti k stavom platné niekoľko storočí a proklamovala medzi všetkými stavmi rovnosť: „**Ľudia sa rodia a zostávajú slobodní a rovní pred zákonom**.“

museli sa odstrániť všetky príčiny spôsobujúce nerovnosť, či už nemanželského pôvodu, alebo rozdielného náboženského vyznania. Preto deklarácia zrušila privilégia, tzv. zvláštne práva, ktoré od predchádzajúcich panovníkov postupne získavali jednotlivci, mestá, korporácie, provincie a podobne. Tieto privilégia predstavovali v podstate právne výsady, ktoré stavali jedného nad druhého.

Zákon určuje právne postavenie osôb. Posilnením zákona ako prameňa práva zároveň klesol význam sudcov, ktorých úloha sa takto obmedzila iba na aplikáciu zákonného textu, čiže sa vylúčila sudcov-

ská tvorba práva. Sudca bol povinný predložený právny prípad riešiť v zmysle ustanovení zákona a nie podľa svojej vôle. Ak by určitá otázka nebola zákonne upravená, sudca mal povinnosť na to upozorniť, aby zákonodarný orgán odstránil medzery v práve (európska kontinentálna právna kultúra).

PATENT O ZRUŠENÍ NEVOĽNÍCTVA (1785)

Patent o zrušení nevoľníctva (v Uhorsku r. 1785) vydal cisár Jozef II.

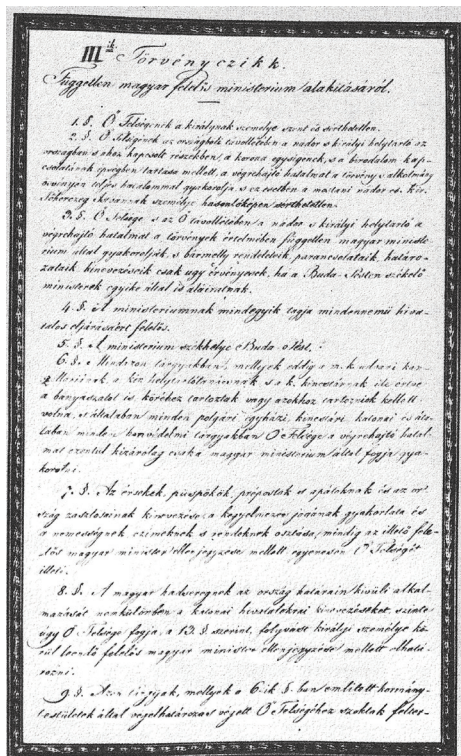
Na jeho základe bolo nevoľníctvo zrušené a nahradené miernejším stavom, a to poddanstvom.

Na základe toho neboli poddaní priamo závislí od vrchnosti šľachtickej alebo cirkevnej. Táto zmena znamenala tiež to, že poddaní nepotrebovali súhlas vrchnosti, keď sa chceli odsťahovať z panstva, keď chceli uzavrieť manželstvo s osobou, ktorá žila mimo panstva, keď chceli, aby sa ich deti vyučili v nejakom remesle alebo išli študovať, vznikla možnosť dedenia sedliackej usadlosti a zamedzilo sa drobeniu pozemkov.

Predtým to bez súhlasu nesmeli urobiť. Z poddanstva sa dalo vykúpiť. Nepriamy patent bol nárast vzdelanosti, pretože oveľa viac ľudí mohlo slobodne študovať, nikateľskej činnosti, pretože roľníci mohli odísť do miest, kde sa zamestnali v továrňach, čo výrazne podporilo priemyselnú revolúciu.

MARCOVÉ ZÁKONY (1848)

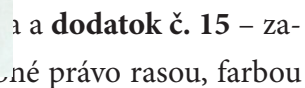
Marcové zákony alebo marcové konštitučné zákony tvorilo 31 zákonov, ktoré prijal uhorský snem v Bratislave 15. marca 1848 (na začiatku revolúcie roku 1848) a ktoré vstúpili do platnosti 11. apríla 1848 podpisom cisára Ferdinanda V. v bratislavskom Primaciálnom paláci.

Jedným z hlavných bodov marcových zákonov bolo zrušenie poddanstva (len pre urbáriálnych roľníkov) – odstránenie roboty, cirkevného desiatku, zemepanského deviatku a iných poddanských povinností.

POJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH (1865, 1868)

vali po prijatí Listiny práv (za Listinu práv sa všeobecne považovali po prijatí Listiny práv)

Hlava p
če, slob

ÚSTAVA (ÚSTAVNÁ LISTINA) ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY (1920)

Hlava p
če, slob

ako aj slobodu vzdelávania a náboženskú slobodu. Hospodárske, sociálne a kultúrne práva súčasťou Ústavy ČSR neboli. V roku 1923 bol proti extrémizmu v štáte prijatý zákon na ochranu republiky. Štát chránil národnostné, náboženské a rasové menšiny a zakazoval diskrimináciu občanov v prístupe k verejným funkciám.

Špecifikom Československej republiky bol zákon č. 122/1920 Sb. – jazykový zákon, ktorý stanovil za štátny a oficiálny jazyk – jazyk československý.

Národnostné menšiny mali nárok na používanie svojho jazyka v úradnom styku, ak v príslušnom súdnom okrese bolo aspoň 20 % obyvateľov hovoriacich daným jazykom. Menšiny mali nárok na vzdelanie vo svojom jazyku, vyučovanie jazyka „československého“ však bolo povinné.

MEDZINÁRODNÉ DOHODY O UTEČENCOCH PO 1. SVETOVEJ VOJNE (1918 – 1939 – SPOLOČNOSŤ NÁRODOV)

Dohoda z roku 1926 sa týkala vydávania potvrdení totožnosti, ktoré nahradzovali cestovné doklady. **Najskôr boli určené pre ruských emigrantov a v histórii sú známe pod pojmom Nansenove pasy.** Podpísaním dohody z roku 1928 mohli tieto cestovné doklady používať nielen ruskí emigranti, ale aj emigranti z území bývalého osmanského impéria.

Dohoda o medzinárodnom postavení utečencov (Convention on the International Status of Refugees), ktorá bola prijatá 28. októbra 1933, zjednotila predchádzajúce dohody a obsahovala predpisy týkajúce sa osobného postavenia azylanta, možnosti zamestnania, vzdelávania a iných sociálnych práv, ale zároveň obmedzovala možnosť vyhostenia z krajiny.

Dohoda o postavení utečencov z Nemecka bola prijatá v r. 1938 a vychádzala z ustanovení dohody z roku 1933. Dohoda sa najskôr týkala žiadateľov o azyl z Nemecka, o rok neskôr sa formou prijatia protokolu rozšírila platnosť aj na žiadateľov prichádzajúcich z Rakúska. K dohode pristúpilo aj vtedajšie Československo (1938).

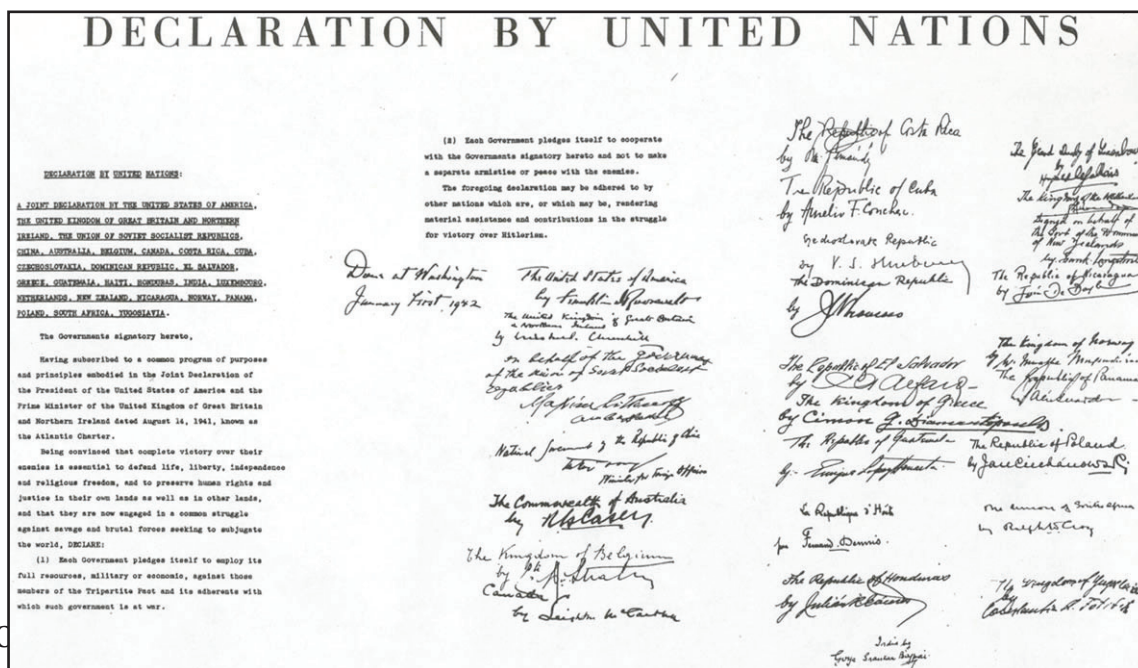
Pozitívnu stránkou dohody bolo vymedzenie dvoch základných javov, a to definície pojmu utečenec a jeho právneho postavenia. Okrem pozitívnych vyjadrení obsahovala aj obmedzujúcu klauzulu, ktorou vyňala z okruhu medzinárodných právom chránených osôb jednotlivcov, ktorí využili vhodnú príležitosť na emigráciu (ekonomickí emigranti). **Stala sa vzorom pre medzinárodné dohody k problematike utečencov v budúcnosti.**

Napriek tomu, že uvedené dohody nemali žiadnu záväznú právnu moc, nepoužívali sa sústavne a všeobecne, mali len formu odporúčaní a boli ratifikované len malým počtom štátov, aj to s výhradami; boli z historického pohľadu veľmi dôležité, pretože tvorili prvý stupienok vo vývoji medzinárodného azylového práva.

CHARTA ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV (1945)

Charta Organizácie spojených národov je základný dokument OSN. Bola podpísaná v americkom meste San Francisco 26. júna 1945. Do platnosti vstúpila 24. októbra 1945 po tom, ako ju ratifikovala Čínska republika, Francúzsko, Sovietsky zväz, USA, Veľká Británia a väčšina ďalších zakladateľských krajín. V ustanoveniach sa hovorí o cieľoch a princípoch OSN:

- uchrániť budúce pokolenia pred metlou vojny, ktorá dvakrát v priebehu nášho života priniesla ľudstvu nevysloviteľné strasti,
- potvrdiť vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien i národov veľkých a malých,
- vytvoriť pomery, v ktorých možno zachovať spravodlivosť a úctu k záväzkom vyplývajúcim zo zmlúv a iných prameňov medzinárodného práva, podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň vo väčšej slobode,
- pestovať znášanlivosť a žiť spolu navzájom v mieri ako dobrí susedia,
- zjednotiť svoje sily na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti,
- prijať zásady a zaviesť metódy, ktoré zaručujú, že sa ozbrojené sily budú používať len v spoločnom záujme a používať medzinárodný mechanizmus na podporu hospodárskeho a sociálneho povznesenia všetkých národov.

VŠEC

je deklarácia prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 10. decembra 1948 (Deň ľudských práv). Vymenúva základné ľudské práva, akými sú rovnosť ľudí, náboženská sloboda, odmena za vykonanú prácu, právo na odpočinok, právo na bezplatné základné vzdelanie. Potvrdzuje nezrušiteľnosť a nescudziteľnosť práv všetkých členov ľudskej spoločnosti. Sú v nej zahrnuté všetky tri generácie ľudských a občianskych práv.

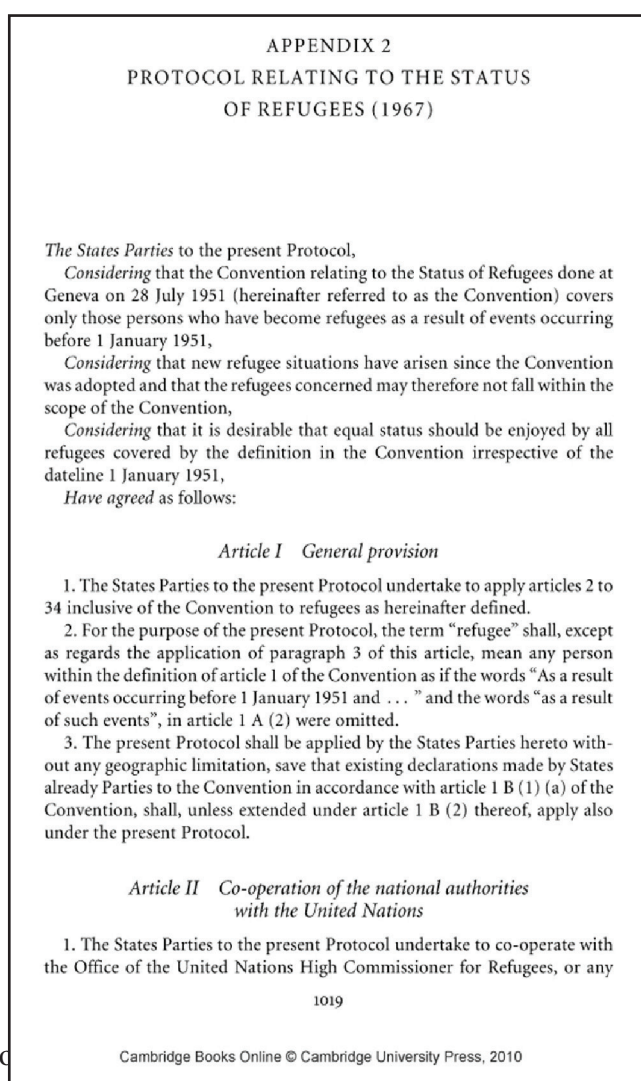
Deklarácia ni... ch noriem na ochranu ľudských práv. v seobecna deklarácia ľudských práv obsahuje 30 článkov, ktoré sa týkajú rovnoprávnosti všetkých ľudí, ich nároku na život, slobodu a osobnú bezpečnosť, ich práva na vlastníctvo majetku, na vlastné názory a vyznanie, ako aj práva slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti. Význam deklarácie spočíva predovšetkým v tom, že je prvým uceleným vyjadrením požiadavky medzinárodnej komunity na vytvorenie zoznamu základných ľudských práv a slobôd, ktoré by boli priznané všetkým ľuďom na celom svete. V preambule sa štáty hlásia k univer-

zálnemu uznaniu a hlavne dodržiavaniu vymenovaných práv a slobôd.

DOHOVOR O PRÁVNOM POSTAVENÍ UTEČENCOV (ŽENEVSKÝ DOHOVOR, 1951) PROTOKOL TÝKAJÚCI SA PRÁVNEHO POSTAVENIA UTEČENCOV (NEWYORSKÝ PRO- TOKOL, 1967)

V roku 1951 došlo k vytvoreniu **kľúčového medzinárodného dokumentu, ktorý rieši základné aspekty života azylantov**. Dohovor obsahuje preambulu, štyridsaťšesť článkov zaradených do siedmich kapitol a dodatok (Zbierka zákonov ČSFR pod číslom 209/1992 Zb.).

V 60. rokoch 20. storočia sa objavila potreba vypracovania dodatkov k dohovoru, ktoré by sa dali aplikovať aj na iné kategórie žiadateľov, ktorí nepatrili do pôsobnosti dohovoru.

Výsledkom rokovaní bolo **vypracovanie ústavného zákona o postavení utečencov, nazývaného tiež Newyorský protokol (ďalej len „protokol“)**. Bol prijatý v New Yorku dňa 31. januára 1967 a vstúpil do platnosti 4. októbra 1967. Protokol obsahuje jedenásť článkov. **Význam protokolu spočíva v tom, že priniesol dôležitú zmenu oproti dohovoru tým, že odstránil územné a časové obmedzenie, ktoré dohovor z r. 1951 obsahoval a podľa ktorého mohli žiadať o udelenie azylu predovšetkým**

Európania v dôsledku udalostí, ktoré nastali pred 1. januárom 1951.

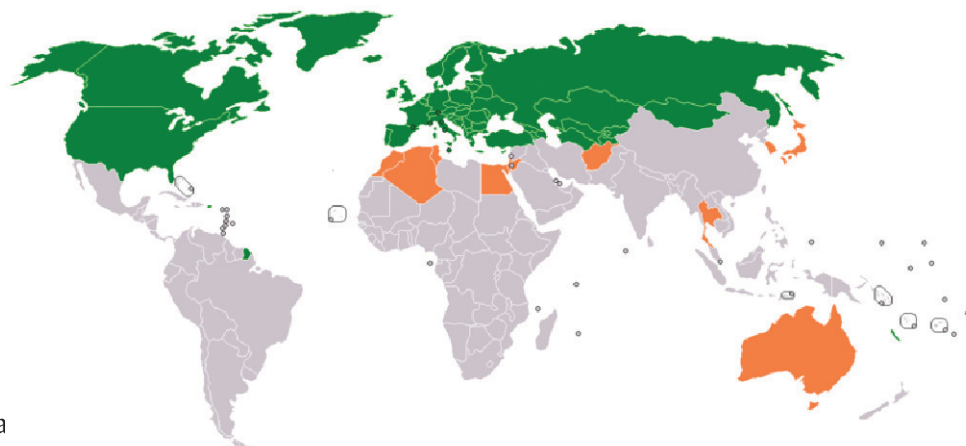
Protokol teda poskytol možnosť žiadať o azyl aj novým kategóriám žiadateľov, ktoré by nemohli patriť do pôsobnosti dohovoru (Zbierka zákonov SR pod číslom 319/1996 Z. z.).

ZÁVEREČNÝ AKT KONFERENCIE O BEZPEČNOSTI A SPOLUPRÁCI V EURÓPE (1975)

Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe alebo nepresne **Záverečný helsinský akt** je akt podpísaný 35 štátmi (USA, Kanada + 33 európskych štátov) v záverečnej fáze rokovaní Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v roku 1975. Bolo prijatých 10 princípov.

K najdôležitejším princípom patrili:

- **zabránenie ozbrojenému konfliktu v Európe medzi krajinami Varšavskej zmluvy a Severoatlantickej aliancie, ako aj ďalšími signatárskymi krajinami;**
- **zabezpečenie ekonomickej a technickej spolupráce medzi krajinami západnej (demokratickej) Európy a krajinami východnej (socialistickej) Európy;**
- **vzájomné uznanie nezávislosti krajín (najmä problém Nemeckej demokratickej republiky a Spolkovej republiky Nemecko);**
- **zachovanie nemennosti hraníc krajín Európy (hranice Poľska na Odre a Nise, ako aj nemennosť územných zmien po druhej svetovej vojne v Európe);**
- **dodržiavanie ľudských a občianskych práv vo všetkých krajinách (krajiny sovietskeho bloku sa zaviazali dodržiavať tieto práva (k čomu nedošlo);**
- **nezasahovanie krajín do vnútropolitckej situácie iných krajín.**

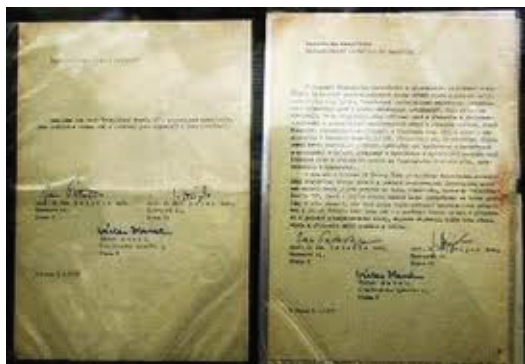
Záverečný a dostupnému oslabeniu politického a ekonomického vplyvu Sovietskeho zväzu v krajinách východného bloku.

Helsinki 1975 viedli k vytvoreniu Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, ktorej úlohou je podpora a rozvoj demokratickej spoločnosti rešpektujúcej ľudské práva a základné slobody, prevencia lokálnych konfliktov, obnova stability a mieru vo vojnových oblastiach, presadzovanie kolektívnej bezpečnosti, zabezpečenie sociálnej spravodlivosti a ochrana životného prostredia.

V súčasnosti má OBSE 57 členských krajín Európy, Severnej Ameriky a ázijských krajín bývalého Sovietskeho zväzu.

CHARTA 77

Charta 77 bola **opozičná petícia v normalizačnom Československu**. Názov má podľa svojho prvého dokumentu z 1. januára 1977 (na podporu Charty 77 bola v roku 1978 v Štokholme založená **Nadácia Charty 77**). V roku 1976 sa spojili názorovo nesúrodé skupiny občanov, ktorí nesúhlasili s represívnym postupom mocenských orgánov proti undergroundovej skupine *The Plastic People of the Universe*. Taký postup mocenských orgánov bol možný preto, že vedenie ČSSR v praxi nikdy nepristupovalo k dodržiavaniu ľudských práv tak, ako ju k tomu zaviazal prezident Gustáv Husák svojím podpisom pod medzinárodnými paktmi na Helsinskej konferencii v roku 1975 (Helsinský akt 1975).

V decembri 1976 sa začali zhromažďovať podpisy občanov rôzneho politického i profesijného zamerania pod vyhlásenie Charty 77. Poukazovali v ňom na to, že pakty podpísané v Helsinkách, ktoré boli v októbri 1976 zverejnené v Zbierke zákonov, nie sú dodržiavané a reálne platia iba na papieri. Text vyhlásenia bezprostredne podpísalo 242 signatárov (jeden z nich neskôr svoj podpis odvolal). Ďalšie podpisy napriek represiam pribúdali.

Podpísané iba v Česku, na Slovensku ho podpísalo iba niekoľko ľudí (Hana Ponická...). Charta 77 si vytýčila za cieľ viesť konštruktívny dialóg s politickou a štátnou mocou. Upozorňovala najmä na konkrétne prípady porušovania ľudských práv, viedla ich dokumentáciu a tiež navrhovala riešenia. Chartu 77 navonok reprezentovala vždy trojica hovorcov, ktorí boli vymenovaní vždy na rok. Prvými hovorcami Charty 77 boli dramatik Václav Havel, filozof Jan Patočka a historik Jiří Hájek.

Počas svojej existencie sa Charta 77 vyjadřila k radu spoločenských problémov, napríklad k diskriminácii v zamestnaní a povolaniach, k slobode cestovania, k stavu životného prostredia, k právam veriacich občanov a stavu rádov, k stavu ekonomiky, k problematike dôchodcov, k toxikománii a mnohým ďalším. Niekoľkokrát žiadala amnestiu pre konkrétnych uväznených politických väzňov. Od roku 1978 vydávala nezávislá skupina signatárov časopis *Informácie o Charte 77*. V ňom boli publikované dokumenty Charty 77, vyjadrenia Výboru na obranu nespravodlivo stíhaných (VONS) a informácie o samizdatových novinkách.

Časopis bol nezávislý nielen od štátnej moci, ale aj od samotnej Charty 77, avšak úzko spolupracoval s jej hovorcami. V roku 1992 bola činnosť Charty 77, ktorá sa stala v 70. – 80. rokoch centrom opozície v Československu, oficiálne ukončená.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1992)

Ústava Slovenskej republiky bola prijatá 1. septembra 1992. Je základným zákonom štátu. Z hľadiska ľudských práv a slobôd je dôležitá druhá hlava Ústavy.

Prvý oddiel druhej hlavy ustanovuje niektoré základné zásady týkajúce sa základných práv a slobôd: **Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, ne-**

scudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

V druhom oddiele s názvom Základné ľudské práva a slobody sú upravené napr. **právo na život, právo na súkromie, zákaz mučenia, právo vlastniť majetok, sloboda pohybu, sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a podobne.**

Tretí oddiel upravuje politické práva ako napr. **slobodu prejavu, právo na informácie, petičné právo, slobodu zhromažďovania, slobodu združovania či právo na odpor.**

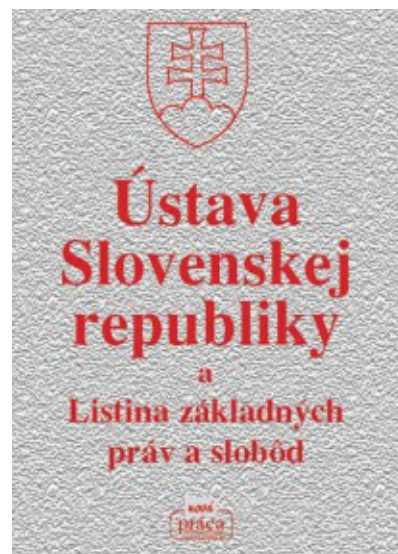
Medzi práva národnostných menšín upravených v štvrtom oddiele patrí napr. **právo na vzdelanie v ich jazyku, právo používať ich jazyk v úradnom styku.**

Piaty oddiel upravuje hospodárske, sociálne a kultúrne práva, napr. **právo na slobodnú voľbu povolania, právo na štrajk, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie alebo slobodu vedeckého bádania a umenia.**

Šiesty oddiel upravuje **právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva.**

Siedmy oddiel zase **právo na súdnu a inú právnu ochranu.** Tu je upravená aj známa zásada, že **každý, proti komu sa vedie trestné konanie, sa považuje za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu (tzv. prezumpcia nevinny).**

Ôsmy oddiel len spresňuje niektoré ustanovenia v prvej a druhej hlave.

VÝVOJ PRÁV ...
1924

Spoločnosť národov prijala **Ženevskú deklaráciu práv dieťaťa**. Deklarácia určila právo detí na materiálny, morálny a duševný rozvoj; keď je dieťa hladné, choré, postihnuté či osirelé, má právo na zvláštnu pomoc; má nárok na prednostnú pomoc v stresovej situácii; na oslobodenie od ekonomického vykorisťovania; na výchovu, ktorá mu vstúpuje spoločenskú zodpovednosť.

1948

Valné zhromaždenie OSN prijalo **Všeobecnú deklaráciu ľudských práv**, ktorá článkom 25 odkazuje na detstvo, ktorému náleží zvláštna starostlivosť a pomoc.

1959

Valné zhromaždenie OSN prijalo **Deklaráciu práv dieťaťa**, ktorá uznáva právo na nediskrimináciu, právo na meno a štátnu príslušnosť. Tiež mimoriadne ctí právo dieťaťa na vzdelanie, ochranu zdravia a zvláštnu ochranu.

1966

Bol prijatý **Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach** a **Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach**. Obe zmluvy presadzujú ochranu detí pred vykorisťovaním a zdôrazňujú ich právo na vzdelanie.

104/1991 Zb.

OZNÁMENIE
Federálneho ministerstva zahraničných vecí
Zmena: 50/2003 Z.z.

Federálne ministerstvo zahraničných vecí oznamuje, že 20. novembra 1989 bol v New Yorku prijatý **Dohovor o právach dieťaťa**. V mene Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol Dohovor podpísaný v New Yorku 30. septembra 1990. S Dohovorom vyslovilo súhlas Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ho ratifikoval. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára Dohovoru, 7. januára 1991. Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 49 ods. 1 dňom 2. septembra 1990. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť v súlade so svojím článkom 49 ods. 2 dňom 6. februára 1991. Zmena (uverejnená pod č. 50/2003 Z.z.) nadobudla platnosť 18. novembra 2002 na základe článku 50 ods. 2 dohovoru.

DOHOVOR
O PRÁVACH DIEŤAŤA

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru, majú na zreteli, že podľa zásad vyhlásených v Charte Spojených národov je uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a nescudziteľných práv všetkých príslušníkov ľudskej rodiny základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete, majú na mysli, že ľud Spojených národov v Charte znova potvrdil svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a že vyjadril svoje odhodlanie podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň pri väčšej slobode, uznávajúc, že Spojené národy vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v medzinárodných paktoch o ľudských právach vyhlásili a dohodli sa na tom, že každému prislúchajú v nich ustanovené práva, a to bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia, pamätajúc, že vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv Spojené národy vyhlásili, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc, presvedčené, že rodina, ako základná jednotka spoločnosti a prirodzené prostredie pre rast a blaho všetkých svojich členov a najmä detí, musí mať nárok na potrebnú ochranu a takú pomoc, aby mohla bezo zbytku plniť svoju úlohu v spoločnosti, uznávajúc, že v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia, majú na zreteli, že dieťa musí byť úplne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom a vychované v duchu ideálov vyhlásených v Charte Spojených národov, a to najmä v duchu mieru, dôstojnosti, znášanlivosti, slobody, rovnosti a solidarity, majú na mysli, že potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť bola zakotvená v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z r. 1924 a v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Spojenými národmi v r. 1959 a uznaná vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (najmä v článkoch 23 a 24), v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (najmä v článku 10) a v štatútoch a príslušných dokumentoch odborných organizácií a medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa starostlivosťou o blaho detí, majú na mysli, že ako je uvedené v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1959, "dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením aj po ňom", pamätajúc na ustanovenia Deklarácie sociálnych a právnych zásad ochrany a zabezpečenia blaha detí, s

1973

Medzinárodná organi

ku dieťaťa prijímané-

ho do zamestnania, ktorá ustanovuje 18. rok ako minimálny vek pre práce, ktoré môžu ohrozovať zdravie, bezpečnosť a morálku dieťaťa.

1979

Valné zhromaždenie OSN prijalo **Dohovor o eliminácii všetkých foriem diskriminácie proti ženám, ktorý zahŕňa ochranu ľudských práv dievčat a žien**. Zároveň vyhlasuje rok **1979 za Medzinárodný rok dieťaťa**; v tomto roku začala pracovať skupina autorov na návrhu právne záväzného dokumentu – Dohovoru o právach dieťaťa.

1989

Valné zhromaždenie OSN jednomyselne prijalo **Dohovor o právach dieťaťa, ktorý rok po tom vstúpil do platnosti**.

1990

Svetový summit pre deti v roku 1990 prijal **Deklaráciu o prežití, ochrane a rozvoji detí súčasne s akčným plánom na jej implementáciu počas nasledujúcej dekády**.

1999

Medzinárodná organizácia práce prijala **Dohovor číslo 182 o zákaze a neodkladnom konaní na elimináciu najhorších foriem detskej práce**.

2000

Valné zhromaždenie OSN prijalo **dva Opčné protokoly k Dohovoru o právach dieťaťa: jeden o účasti detí v ozbrojených konfliktoch, druhý o obchodovaní s deťmi, detskej prostitúcii a pornografii**.

2002

Valné zhromaždenie OSN zvolalo **zvláštne zasadnutie o deťoch, ktoré sa po prvýkrát zaoberalo výlučne problematikou detí**. V oficiálnych delegáciách sa rokovania zúčastnili stovky detí a svetoví lídri sa zaviazali naplňať práva detí a vytvoriť „svet vhodný pre deti“.

2007

Po piatich rokoch od mimoriadneho zasadnutia Valného zhromaždenia OSN o deťoch bola viac ako 140 krajinami prijatá Deklarácia o deťoch. Oceňuje dosiahnutý pokrok a poukazuje na dosiaľ nevyriešené problémy; znovu potvrdzuje odhodlanie naplniť dokumenty, akými boli Svet vhodný pre deti, Dohovor o právach dieťaťa a jeho opčné protokoly.

2011

V decembri 2011 schválilo Valné zhromaždenie OSN **tretí opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa**. Protokol vytvára procedúru sťažností umožňujúcu deťom alebo ich zástupcom obrátiť sa na Výbor pre práva dieťaťa v prípade porušenia práv garantovaných Dohovorom o právach dieťaťa a jeho dvoma protokolmi o účasti detí v ozbrojených konfliktoch a o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii.

Záver

Metodická príručka *Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 2* vznikla ako súčasť vzdelávacieho programu kontinuálneho vzdelávania s rovnakým názvom. Jej úlohou je pomôcť účastníkom úspešne absolvovať vzdelávací program, ale zároveň umožniť všetkým učiteľom občianskej náuky v základných, ale aj stredných školách orientáciu v problematike a nájsť pre svoju pedagogickú prácu inšpiráciu. Snahou každého pedagóga je byť čo najkvalitnejšie pripravený na vyučovací proces a aplikovať nové a atraktívne metódy a formy vo vyučovaní. Preto je potrebné, aby každý učiteľ a najmä učiteľ občianskej náuky bol právne fundovaný (minimálne v problematike školskej legislatívy), bol pedagógom a človekom so záujmom o veci verejné a svet okolo nás.

Učiteľ občianskej náuky môže pracovať nielen s učebnicami pre základné školy, ale na svoje vzdelávanie môže využiť ďalšie publikácie (niektoré z nich uvádzame v zozname bibliografických odkazov). Dôležitou súčasťou prezentovanej metodической príručky sú námety na vyučovacie hodiny v základnej škole, ako aj učebný materiál, ktorý komplexne prináša dôležité právne normy, dokumenty, charty, deklarácie, ktoré sa venujú ľudským právam. Táto problematika je spracovaná ako učebná pomôcka, ako učebný text, ktorý môžu využívať nielen učitelia občianskej náuky, ale aj dejepisu, etickej výchovy, náboženskej výchovy, slovenského jazyka, cudzích jazykov, a to nielen začínajúci učitelia, ale aj pedagógovia s dlhoročnou praxou.

Metodická príručka *Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 2* je využiteľná vo viacerých aspektoch – ako informácia odborného charakteru (legislatíva), ako zdroj didakticko-metodických informácií (štátny vzdelávací program, učebné plány, námety na vyučovacie hodiny) a ako učebný text k problematike ľudských práv. Veríme, že predložený text bude pre učiteľov podnetným zdrojom nových informácií a budú ho využívať nielen počas kontinuálneho vzdelávania, ale počas celej svojej pedagogickej činnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALEXOVIČOVÁ, T. 2007. *Alternatívne školstvo v kocke – 2. časť*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2007. ISBN 978-80-8045-439-5.
- ANETTOVÁ, G. 2004. *Azylová problematika v Slovenskej republike*. Diplomová práca [online]. Trnava : Trnavská univerzita, 2004. [cit. 10-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://diplomovka.sme.sk/praca/3279/azylova-problematika-v-slovenskej-republike.php>>
- BÁLINT, L. 1998. Adaptácia pedagogických dokumentov na podmienky základnej školy. In *Učiteľské noviny*, 1998, č. 31, s. 3.
- ČTVRTNÍČKOVÁ, D. 2007. *Výchova k ľudským právam v základných a stredných školách* (záverečná práca). Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2007.
- ČTVRTNÍČKOVÁ, D., DVORSKÝ, M. 2012. *Ľudské práva v kontexte pedagogickej dokumentácie, legislatívy a edukačnej praxe. I. časť*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2012. ISBN 978-80-8052-424-1.
- ČTVRTNÍČKOVÁ, D., DVORSKÝ, M. 2012. *Ľudské práva v kontexte pedagogickej dokumentácie, legislatívy a edukačnej praxe. II. časť*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2012. ISBN 978-80-8052-424-1.
- KOVÁČIK, J. 2006. *Utečenci. Svet. Európa*. Bratislava: MPC, 2006. ISBN 80-7164-417-X.
- KREDÁTUS, J. 2011. *Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 2* [online]. Bratislava : MPC, 2011. 74 s. [cit. 09-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.mpc.edu.sk/library/files/j._kred_tus_dejepis_v_kv_p_isced_2.pdf>. ISBN 978-80-8052-399-2.
- KREDÁTUS, J. 2011. *Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 3A* [online]. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2011. 58 s. [cit. 09-03-2013]. Dostupné na internete: http://www.mpc-edu.sk/library/files/on_kredatus_web_1.pdf>. ISBN 978-80-8052-360-2.
- PAVLOV, I. 2000. *Odporúčania na metodiku tvorby časovo-tematických plánov učiva (Metodický list pre učiteľov, vedúcich metodických združení a predmetových komisií)*. Prešov : Metodické centrum, 2000.
- PRIECEL, B. 2005. *Migrácia a azyl v podmienkach Slovenskej republiky*. Bratislava : Migračný úrad MV SR, 2005.
- TUREK, I. 2005. *Inovácie v didaktike*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2005. ISBN 978-80-8052-230-8.
- Metodický pokyn č. 21/2011 z 1. mája 2011 na hodnotenie a klasifikáciu žiakov stredných škôl*. [online]. Bratislava : MŠVVaŠ SR, 2011. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/index.php?lang=ske&rootId=3461>>.
- Metodika tvorby školských vzdelávacích programov* [online]. [cit.16-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://siov.cmsromboid.sk/metodika-tvorby-skolskych-vzdelavacich-programov-pre-sos/10692s>>.

Metodika tvorby školských vzdelávacích programov [online]. [cit. 16-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/index.php?lang=ske&rootId=258>>.

Rámcový učebný plán pre základné školy s vyučovacím jazykom slovenským [online]. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/rupt2.pdf>>.

Rámcový učebný plán pre základné školy s vyučovacím jazykom národnostných menšín [online]. [cit. 02-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/rupt2_jn.pdf>.

Rámcový učebný plán pre osemročné gymnáziá s vyučovacím jazykom slovenským [online]. [cit. 02-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/rupt2_ogsj.pdf>.

Rámcový učebný plán pre osemročné gymnáziá s vyučovacím jazykom národnostných menšín [online]. [cit. 02-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/rupt2_ogvjn.pdf>.

Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie [online]. Bratislava : ŠPÚ, 2008. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/isced2_spu_uprava.pdf>.

Štátny vzdelávací program – občianska náuka (vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť), príloha ISCED 2 [online]. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/obcianska_nauka_isced2.pdf>.

Tvorba školského vzdelávacieho programu. Metodické usmernenie [online]. [cit. 17-03-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/index.php?lang=ske&rootId=2588>>.

Zákon č. 245/2008 Z. z o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 03-03-2013]. Dostupné na internete: <http://www.minedu.sk/data/USERDATA/ATEMY/2008/20080529_NRSR_skolsky_zakon.pdf>.

Názov:	Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe ISCED 2
Autor:	Mgr. Juraj Kredátus, PhD.
Recenzenti:	PhDr. Marián Damankoš, PhD. Mgr. Jana Tomášová
Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka:	Mgr. Terézia Peciarová
Grafická úprava:	Ing. Monika Chovancová
Vydanie:	1.
Rok vydania:	2013
Počet strán:	56
ISBN	978-80-8052-482-1